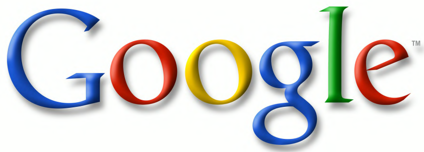

SIGILLVM ACADEMIAE HARVARDIANAE IN NOV. ANG.
VE RI TAS

¶ Vandē Jongen gheheeten Jacke: die sijns Vaders beesten wachte int velt ende vandē brueder ope daer quam om Jacke te castien

BOEKHANDEL EN DRUKKERIJ VOORHEEN E. J. BRILL, LEIDEN

HISTORIE VAN DEN JONGEN GEHEETEN JACKE

NEDERLANDSCHE VOLKSBOEKEN

OPNIEUW UITGEGEVEN VANWEGE DE
MAATSCHAPPIJ DER NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE
TE LEIDEN

X

HISTORIE VAN DEN JONGEN GEHEETEN JACKE

BOEKHANDEL EN DRUKKERIJ VOORHEEN E. J. BRILL
LEIDEN — 1905

The friar and the boy.

VANDEN JONGEN GEHEETEN JACKE:

DIE SIJNS VADERS BEESTEN WACHTE INT VELT, ENDE VANDEN BRUEDER DYE DAER QUAM OM JACKE TE CASTIEN

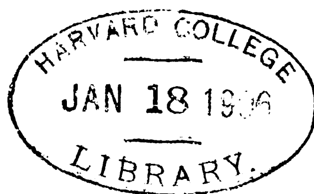
NAAR DEN ANTWERPSCHEN DRUK VAN MICHIEL HILLEN UIT HET JAAR 1528 EN DEN AMSTERDAMSCHEN DRUK VAN HERMEN JANSZ. MULLER UIT HET LAATST DER XVI[DE] EEUW

UITGEGEVEN DOOR

DR. G. J. BOEKENOOGEN

MET TWEE AFBEELDINGEN

BOEKHANDEL EN DRUKKERIJ VOORHEEN E. J. BRILL
LEIDEN — 1905

HARVARD COLLEGE
JAN 18 1906
LIBRARY

INHOUD

¶ Vandē Jongen geheeten Jacke: die sijns Vaders beesten wachte int velt/ ende vandē brueder ope daer quam om Jacke te castien

Prologhe

GOd die ons allen heeft ghemaect
Van slijc der eerden, ende heeft gestaect [1])
In ons den geest des levens om ons tsetten
In dat aertsche paradijs zonder letten
Om te leven onsen ghesetten tijt
Ende van daer te comen int eewich leven [2])
Welc verbuert heeft ons eerste vadere
Des wi in druc moeten leven alle gadere
Des Gods sone hem heeft moeten vercleenen
Om ons weder te bringhen wt desen weenen
Waer om hi mensche ter weerelt comen is
Om te verhalen [3]) dat vanden duvel ghenomen is
Ende heeft den bitteren doot voor ons ghestorven
Om te beteren dat daer was verdorven
Hi moet hem allen bringen ten hemel binnen
Die na mijn tale horen ende versinnen [4])

Actor

DAer woende een huysman in mijn landt
Die met veel lieden wel was bekant
Hi hadde .iij. wijfs deen na dandere
In processe [5]) van tijde achter malcandere
Hi hadde ooc bi sijn eerste wijf
Eenen sone stout van bedrijf
Ende ooc na der werelt wtgheven [6])
Soe was hi in archeyt wel bedreven
Maer van sinen vader was hi wel bemint
Maer vander stiefmoeder niet een twint [7])

[1] Geplant [2] Lees met B: jolijt [3] Terughalen [4] Er acht op geven
[5] Verloop [6] Getuigenis [7] Geen zier

Want si hadde op hem grooten nijt
Den iongen ionden [1]) si cleen profijt
Want watse hem gaf twas drincken of eten
Twas vanden snootsten [2]) datse mocht weten
En daer toe en haddijs [3]) niet half ghenoech
Si dede Iacke groot onghevoech [4])
En al dat quaet dat si vermochte
Si dat al Iacke toebrochte
Si dede al datse dorste na haer verlanghen
Si wilde hem wel sien gehangen.

Die stiefmoeder.

Op eenen tijt wasse gheseten
Bi haren man om drincken om eten
En sey, ick biddu wel lieve man
Doet desen Iacke wt mijn ghespan [5])
Hi is soe arch, soe slim van daden
Wilt een ander met hem beraden [6])
Die hem dwinge totter duechden graden.

De vader

Doe seyde die goede man God weet
Ick sout gheern doen al nu ghereet
Maer hi is te ionc voorwaer
Ick moet hem houden noch een iaer
So sal hi stercker gheworden sijn
En meer winnen met mijnder [7]) pijn
Ghi weet ons knecht heeft starck ghewelt
Die ons beesten wachte opt velt

[1] Gunde [2] Slechtste [3] Had hij des [4] Verdriet [5] Gezelschap, omgeving
[6] Beschenken, opschepen [7] Minder

Die sal bliven thuys om wercken seer
En Iacke sal die beesten voort meer
Drijven te velde en daer toe wachten
So en derfdi [1]) op hem niet achten.

Stiefmoeder

Lieve man dats wel ghedaen
So laet Iacke metten beesten gaen
Smorghens vroech seer wel ghemoet
Dreef Iacke sijn beesten metter spoet
Te velde het dochte hem goedt
Hi was ooc blide ende seyde heydo
Hi dreef sijn beesten ende schapen so
Dat hi in eenen dale quam
Daer hi goede weyde vernam
Daer sijn beesten hadden plantheyt [2]) van eten
Daer hi was bi eenen berghe gheseten
Bracht hi sijn eten voort
Maer als hijt sach wert hi gestoort [3])
Wantet was snode en luttel weert
En stact weder op sonder eenich gheveert [4])
Want hi hadder om eten cleen lust toe [5])
En sey: mijn stiefmoeder doet mi nu vasten al
Om mi proper te maken ende smal
Als Iacke dus sat qualic ghemoet
Quam daer een out man van sinnen vroet
Sijn baert was grijs wit was sijn haer
Ende sey: God bewaer u van druck en vaer
Hebdi niet teten ic heb hongher groot
Tsi van vleesch, kees, oft van broot

[1] Behoeft gij [2] Overvloed [3] Boos [4] Zonder omslag te maken
[5] B heeft: Want sulcken eten en was hem niet lief getal

Iacke

Sijt willecome vrient al nu God weet
Tot sulcker spijse als ic heb ghereet
Dies verblijt was die oude man
En Iacke trac wt sijn eten dan.

Die oude man

Doe ghinck hi sitten eten en maecte chier
Ende sey ghi hebt mi ghedeilt soe minlijck hier
Van u spijse dat u God moet betalen
Ende ic salt ooc lonen sonder falen
Ick sal u weder gheven drie schoon dinghen
Kiest dat ghi wilt God salt ghehinghen

Iacke

Eenen boghe te hebben dats mijn verlanghen
Om voghels te scieten ende te vanghen

Doude man

Eenen boghe sal ic u gheven
Dye sal u dueren al u leven
Ghi sulter met raken daer ghi op sult wincken
Tsi van craien, musschen of vincken
En als ghi ten doele schiet met voorsinne
So suldi scieten tot op die pinne
Als ghi selve hebt den boghe in u hant
Maer niemant anders en salt doen int lant

Iacke.

Doe loech Iacke en sey also
Haddic nu een pijpe [1]) soe ware ic vro

[1] Fluit

Doude man

Een pijpe suldi hebben van groot virtuyt [1])
Die metter musiken sal hebben gheluyt
Ooc suldi weten daer by
Wie die pijpe sal hooren hoe dat hi si
Die en sal hem selven niet connen bestieren
Hi en sal moeten springhen ende dansen hantieren
Ende u beesten sullen daer bi tsame vergaderen
En sullen u volghen als haer bewaerdere
Al vrolick springhende als si thuyswaert gaen
Nu segt wat sal dat derde sijn

Iacke

Ic en begheer niet meer in dit termijn
Ick heb ghenoech mijns levens tijt
Ende dancke u seer met iolijt [2])

Doude man.

Ic hebber ghelooft u drie te schincken
Die suldi hebben dus laet droefheit sincken
Dus segt wat ghi begheren wilt

Iacke

Ick salt u segghen weest dan ghestilt
Ic heb een stiefmoeder vaet mijn vertellen
Fel en quaet als die duvel vander hellen
Ic wilde alsse op mi beghint te staren
Datse een scheet moest laten varen
Datse al die plaetse doorclinct.

[1] Voortreffelijkheid [2] Blijdschap

Doude man

Wantse [1]) fellic op u siet of winct
Dan salse soe beghinnen te blasen
Datse van scaemten sal meenen te rasen
Ende al diet horen sullen hem verfieren [2])
Ende van lachen hem niet connen bestieren
Adieu vaert wel ende ic moet gaen.

Iacke.

Gods bewaren moet u bistaen
Endi hi die alle dinghen vermach
Bescherme u nacht ende dach

Doude man.

God loon u sey die oude man
Ende scheyde vanden ionghen Iacke dan.

Actor.

Dan daelde die sonne: den dach ghinc onder
Iacke ghinc pijpen twas om horen wonder
Om hem quamen sijn beesten versamen
Hem volghende tot dat si quamen
In sijns vaders hof al danssende over al
Daer hi elcken beschicten in sinen stal
Doe ghinc Iacke daer sijn vader was gheseten
In die sale om sijn avontmael teten
En sey gheeft mi teten ic ben nalicx [3]) versmacht
Van hongher: ic hebbe die beesten ghewacht
En gheseten sonder spijse totter nacht

[1] Wanneer ze [2] Tieren [3] Bijna

Doe brack hi van een cappoen een bout
Ende gaf den Iacke met moede stout
Dat speet sijn stiefmoeder seer boven maten
Si sach op Iacke met fellen ghelate
Met dien lietse een groote scheet
Dattet clanck wijdt ende breet
Soe dat si loughen al die daer waren
Om dat wt haer poorte sulc een quam ghevaren
Die stiefmoeder was van scaemten root
Si wilde wel wesen over een mile groot
En sey Iacke: wat wi nu horen moeten
Die coluever [1]) was seer wel gheschoten
Maer daer en was noch steenen noch yseren cloot [2])
Doe sachse op Iacke met moede groot
Ter stont haer een ander varte ontghinck
Het docht haer wesen een wonder dinck
Moeder sey Iacke, ende hem was daer dweers toe [3])
Hout u als een vrouwe, nouwe [4]), ende den eers toe
Die stiefmoeder was gram ende vol sorghen
Den vader sey, gaet wech men sal u borghen
Hout toe u burse tgelach is betaelt
Ghi en sult niet gheven ist datter wat faelt
Laet inden avont quam daer logieren
Een brueder, men dede hem veel chieren
Hi bleef ooc om slapen daer
Dies hem die vrouwe claechde met vaer
Al dat haer ghesciet was van Iacke quaet
Seggende Iacke is een boeve inden vierden graet
Hi doet mi leedt ende groot ongherief
Van scaemte doet hi mi groot grief

[1] Soort van klein kanon [2] Kogel [3] Hij deed het met tegenzin (?)
[4] Zorgvuldig

Ic dar [1]) u niet seggen door schaemte
Hoe mi gheschiet is soe groten blaemte
Van Iacke den ionghen boeve fel
Ick bidde castijt hem ende slaet hem wel
Ic salt u lonen wilt mi gheloven dat
En sal u gheven eenen kese boven dat
En ghelt in u burse om te bidden voor mi
Gaet op tvelt ende corregiert hem ghi
Ende slaet hem vry cruepel ende lam
Hi doet mi veel scaemten hi maect mi gram
Mi dunct dat hi can toveren
Daer omme al is hi buyten onder die loveren
Met een eycken stoc wilt hem dan raken
Dat hem die lenden moghen craecken

Die brueder

O weerde vrouwe en wilt niet sorghen
Ic sal hem eer den dach van morghen
Ten avont sal comen nae mijn vermeten
So castien dat hi naw en sal weten
Op sijn voeten ofte hoot [2]) te staen
Wel aen seyse wilt daer op slapen gaen
Des morghens als Iacke den dach vernam
Hi met sinen beesten te velde quam
Die brueder ghinc hem nae om soecken
In bosschen, in velden, ende in broecken
Maer vant hem ontrent der heyden
Drijvende sijn beesten na goede weyden
En sey tot Iacke ghi boeve rebel
Segt mi nu met corten woorden snel
Waer om doet ghi u moeder die goede vrouwe

[1] Durf [2] Hoofd

Dus veel lijdens, maer nu ic trouwe
Sal ic u castien soe menichfouwe

Iacke

Watow, wat sal hier ghebueren
Mijn moeder is wel ende sonder trueren
Waer om wildi dan bekijven mi [1])
Om wel te sien scieten soe suldi
En ander dinghen die ic heb onthouwen
Onder die doornen ic salt u schouwen
Daer sidt een voghel ic wil hem schieten
Die brueder seyde en latet u niet verdrieten
Ende laet mi sien die conste dijn
Doe schoot Iacke metten boghe fijn
Ende gheraecte den voghel dat hi viel doot
Doe liep die moninck met haesten groot
Den voghel te halen het was sijn cansche
Iacke doen peep, den monick ten dansche
Ghinck soe gheringhe [2]) als hi die pijpe hoorde gaen
Als een dul man was hi ghedaen
Hi liep hi dansten ront ontrent
Vanden doornen wert hi wel gheschent
Dat hem dat bloet alle sijn leden afliep
En scuerde sijn cleederen dies hi deerlick riep
Sijn cappe sijn rock sijn scapellaris [3]) mede
Ende al dat hi aen hadde ter selver stede
Dat hi nauwe sijn harnas conde bedecken
Dies Iacke loech ende bestont te gecken
Hi danste in die doornen die sijn lijf vol gaten
Maecten in aensicht, in handen sonder aflaten

[1] In de volgende regels is de tekst (evenals in B) waarschijnlijk bedorven
[2] Spoedig [3] Schapulier

Dye moninck om gracie dat hi badt
Hout op, ick ben doch van bloede soe nat
Ick heb ghedanst soe langhe ick ducht voor sterven
Och goede Iack hout stille u pijpe
Want ick soe seer vanden bloede sijpe
Ick en sal u misdoen in gheenen tijde
Iacke seyde, gaet dan aen dander side
Vanden doornen soe blijve ic onghesmeten [1])
Doe quam hi wt met sijn vel doorreten
En quam ghelopen als een die dul was
Oft als een die van hoppen vul [2]) was
Om dat sijn cleederen soe waren ghereten
En dat vel vanden doornen doorbeten
Sijn hert was vol van druc en lijden
Elck sach op hem ten selven tijden
Dies die monick bescaemt liep in Iackes huys
Dit siende die vrouwe wert heel confuys
En sey, waen [3]) coemdi dus mismaect
Ay laes seer qualick was ic gheraect
Bi Iacke uwen soen sonder dralen
Die duvel vander hellen moeten [4]) halen
Met dien quam daer die goede man
Doe sey dat wijf siet doch Ian
Wat heeft u lieve soen ghedaen
Hi wilde den armen brueder doden gaen
Benedicite sey Ian wats hier gheschiet
Hebdi van Iacke dit verdriet
Segghet mi doch sonder verbeiden
Ia sey die monick die duvel moet hem gheleyen
Onder die doornen heeft hi mi doen danssen [5])

[1] Ongeslagen [2] Dronken van bier [3] Vanwaar [4] Moet hem
[5] Lees: heeft hi doen danssen mi

Ter doot toe met swaren ghecrij [1])
Doe sey die vader tware sonde groot
Had u mijn sone soe ghedoot
Die monick sey: ic conde mi ontholden niet
So suetelic ghinc Iackes pijpe siet.
  Als dan Iacke den avont vernam
Hi metten beesten thuyswart quam
Soe hi ghewoenlic te doene plach
En hi doe quam in sijns vaders ghelach
Sijn vader riep hem doe terstont
Nu segghet Iacke en doet mi condt
Wat hebdi desen goeden brueder misdaen
Dat hi dus veel wonden heeft ontfaen
Vader ic sal u segghen die waerheyt plat
Ic peep met mijn pijpe, en hi danste wat
Die vader sey die pijpe moet ic horen
Doe sprac die monick: o vrient wtvercoren
Ick biddu door God laet dat niet gheschien
En wranc sijn handen deerlic met dien
Segghende: wildijt emmers [2]) hooren
So biddic en wilt u niet stooren
En wilt mi met coorden binden gaen
Aen eenen post om te blijven soe vast staen
Ic weet tsal sijn mi pijne groot
Moet ic danssen ick blijve doot
  Aen eenen post met stercken seelen
Bonden si den monick ic en machs niet helen
Int midden der hallen daer menich sadt
Aen der tafelen met den weert en at
Dat volc loech seere en ghinghen callen
Die monick en sal emmers [2]) nu niet vallen

[1] Geschreeuw   [2] In elk geval

Doe seyde die vader tot Iacke: wel aen
Pijpt nu vrij als een man
Iacke sey, vader ic sal doen u bevel
Ic sal u maken vruecht en spel
Tot dat ghi om nederlegghen
Die pijpe ghebiedt ic sals niet wedersegghen
Als Iacke sijn pijpen ghinc openbaren
Si liepen al op die daer waren
En lieten haer eten haer drincken varen
En ghinghen danssen, lopen en tieren
Si en conden hem selven niet bestieren
En liepen al dansende wter hallen
Som waren over den durpel ghevallen
Vander dueren, som vielen int vier plat
Die vader loech ende had ghenuechten sat
Dattet volc soe dansten te gadere
Doen quam dat wijf van Iackes vadere
Al dansende volchdense eenpaerlic [1])
Fellic siende op Iacke staerlick
Telcken alse op hief haren start
So lietse vliegen eenen grooten vart
Soe lude dattet elck vernam
Dies si doe in grooter scaemte quam
Die monick had hem bi na ghedoot verbost [2])
So danste hi metten hoofde teghen den post
Ende die seelen wreven hem soe seere dan
Dat dat bloet tot veel plaetsen wtran [3])
Ende Iacke liep metter pijpe op strate
Si volchden al dansende met blijden ghelate
En liepen soe dick ter poorten wt
Dat si over malcanderen vielen met gheluyt

[1] Gestadig [2] Tot stervens toe gekwetst [3] Uitliep

Die nabueren wonende daer ontrent
Liepen ooc wt daer inden wint
Elc meende comen te late
Som waren te bedde in slapens state
Si worden wten slape ghewect ter stont
Ende liepen ter straten wt goet ront
Som liepen ter straten moeder naect
Daer si om worden bescaemt ghelaect
So datter versaemden menich man ende wijf
Die met vruechden dansten sonder ghekijf
Som wasser lam en conden niet gaen
Noch op haren beenen en conden si staen
Die quamen ooc dansen sonder ducht
Op handen op voeten den eers inde lucht
Doe seide die vader hout op als ghi wilt
Laet u pijpen nu [sijn] ghestilt
Te wijle dat spel ten besten is ghedaen
Want het is dat ghenuechlicste spel vergaen
Dat ic hoorde in seven iaren
Maer die monick ghinc qualic ghebaren
Als al dat dansen was ghedaen
Ghi quade lecker [1]) was sijn vermaen
Ick doe u daghen voor tgeestelic recht
Voor den officiael [2]) al ben ic slecht
Siet in vrijdach dat ghi sijt present
Oft ghi sult mi weder maken content
Voor mijn wee ende voor mijn smarte
Iacke seyde ic en passer niet op een varte
Ick ben reedt ter stont al sonder sorghen
Al soude den vrijdach toecomen morghen
Den vrijdach quam soe hi hoort

[1] Deugniet [2] Geestelijk rechter

Die brueder, die stiefmoeder waren ghestoort
Si wilden teghen Iacke gaen te recht
Daer waren vergadert rijck ende slecht
Menich man elc na sinen state
Die officiael quam sitten tsijnder bate
Daer waren veel saken te doene
Elck begheerde sijn sake te spoene
So wel van priesters als van clercken
Som ghinghen met testamenten wercken
Ende ooc van schoon vrouwen die binnen der weken
Int doncker waren ghevelt ghesteecken
Elck brocht daer sijn sake voort
Om vanden officiael sijn ghehoort
Oock quam voort brueder Thobias
Ende Iackes stiefmoeder met haer ghebras
En sey heer officiael siet hier nu
Mijnen soen der boeven gru [1])
Hi heeft mi ghewracht so swaren leedt
Met nigromancien, wijt en breet
In Mompelier oft ander steden
En is sijns ghelijcken, verstaet mijn reden
Oock seyse verstaet mijn saken
Hi can toveren en wonder maken
Dat was ghedaen als die dwasen
Want si ghinc doe metten eers blasen
En liet menighen grooten dreet
Daer loeghen si al wijt en breet
Som seyden vrou tempert u gat
Schaemt u hier te laten sulcken vart
Die officiael sey totter vrouwen dan
Segt voort u aensprake [2]) nu hier van

[1] Gruwel [2] Aanklacht

Ende laet u spreken daer om niet
Ten sal u sijn tot gheen verdriet
Maer si sorchde voor een ander crac
Dies si een woort niet meer en sprack
Door schaemte wasse heel verbaest
Doe sprac die monic als een die raest
Tot Iacke ghi sijt een boeve ionck
Afghecort van een goede tronck
Weet ooc heer officiael [1])
Dees ionghe boeve wil ons quellen al
Maer heer ghi muecht hem castien wat
Maer hi heeft een pijpe ic seg u dat
Die wil u dansende ende springhende maken
Dat u sal duncken die doot te smaken
Die officiael sey, dat moet ic horen dan
Wat vruecht die pijpe maken can
Doe seide die monick: dat moet God verbieden
Dat dit meer soude gheschieden
Voor dat ic van hier ben ghegaen
Oft anders moest ick die doet ontfaen
  Doe seide die officiael sonder vresen
Pijp op Iacke laet ons vrolijc wesen
Ick wil hooren oft soe sal werden ghedaen
Als die monick doet mi tvermaen
Iacke peep ende liet droefheyt varen
En dedese al dansen die daer waren
Die officiael liep op ende ander meer
Ende dansten al omme wonder seer
Die officiael spranc seer boven maten
Dat hi sijn schenen stiet vol gaten
Het dochte hem te sine niet seer goedt

[1] B heeft: Verstaet Heere het groot gheval

Ende riep tot Iacke met ootmoet
Pijpt niet meer maer weest doch stil
Dat bid ic u vrientlick door Gods wil
  Doe seyde Iacke tot elcken daer
Ist dat ghi mi hier wilt loven int openbaer
Dat ghi mi doen en sult quaet noch confuys
Maer laten mi gaen soe ick quam van huys
Ick sal mijn pijpen laten staen
En niemant sal meer drucs ontfaen
Doe riepen si al ghemeynlick
Ende gheloofdent hem te doene certeynlick
Ende voor sijn sake oock te vechten
En hem te beschermen voor alle rechten
Doen scheyden si al tsamen van daer
Die officiael ende die sommener [1]) voorwaer
Met blijsscap, maer die monick en die stiefmoeder
Scheyden van daer sijt dies wel vroeder
Met grooten nijt. God si ons behoeder

AMEN

Gheprent Tantwerpen Bi .M. H.
Int iaer van .xxviij.

[1] Gerechtsbode

Een schoon eñ cluch=
tighe Historie vanden Jon=
ghen Jacke/ die zijns vaders
beesten wachte int velt. Ende
vandẽ Cluysenaer die daer
quam om Jacke te castiẽ,
en/ eñ is seer genoech
lijck om lesen.

Ghedruckt tot Aemstelredam/ by my Hermen
Jansz. figuersnijder wonende in die warmoestraet/
ouer sint Janstraet inden verghulden Passer.

Prologhe.

GOd die ons allen heeft ghemaect
Van slijc der aerden, ende heeft gestaect
In ons den gheest des levens, om ons te setten
Int eertsche paradijs sonder letten
Om daer te leven onsen ghesetten tijt
Ende van daer te comen int eewich iolijt [1]).
Dwelck verbuert heeft ons eerste vadere
Des wy in druck moeten leven alle gadere
Dus heeft hem Gods sone moeten vercleenen
Om ons weder te brenghen wt desen wenen
Waerom hy mensche ter werelt is ghecomen
Om te halen dat den duvel hadde ghenomen
Ende heeft den bitteren doot voor ons ghestorven
Om te beteren dat daer was bedorven
Hy wiltse alleen brenghen ten hemel binnen
Die nae zijn talen hooren ende versinnen.

Dacteur.

DAer woonde een huysman in mijn lant
Die met veel lieden wel was bekant
Hy hadde drie wijfs, deen na den anderen
In processe van tijde achter malcanderen

[1] Blijdschap

Dese man hadde by zijn eerste wijf
Eenen sone die stout was van bedrijf
Ende oock nae der werelt wtgheven
So was hy in archeyt wel bedreven
Van sinen vader was hy seer bemint
Maer vander stiefmoeder niet een twint
Want si hadde op hem grooten nijt.
Den ionghen ionden sy cleyn profijt
Want watse hem ghaf wast drincken oft eten
Twas vanden snootsten datse mocht weten
Ende daer toe en had hijs niet half ghenoech
Sy dede Iacke groot onghenoech [1])
Ende alle dat quaet dat si vermochte
Altijt sy dat Iacken toebrochte
Si dede al datse dorste nae haer verlanghen
Si wilde hem wel sien ghehanghen.
  Op een tijt was si gheseten
By haren man om drincken om eeten
Ende seyde, ick bidde, wel lieve man
Doet desen Iacke wt mijn ghespan
Hy is soe arch soo slim van daden
Wilt hem by een ander beraden
Die hem dwinghet ter duechden graden.
  Doe seyde die goede man God weet
Ick sout geern doen al nu ghereet
Maer hy is te ionck voorwaer
Ick moet hem houden noch wel een iaer
Soe sal hy stercker gheworden zijn
Ende meer winnen met minder pijn
Ghy weet dat ons knecht heeft sterck gewelt
Die ons beesten wacht opt velt

[1] Lees met A: ongevoech

Die sal blijven thuys om wercken seer
Ende Iacke sal die beesten voortmeer
Drijven te velde ende daer toe wachten
Soe en derfdy op hem niet achten.

Stiefmoeder.

Lieve man dats wel ghedaen
So laet Iacke dan metten beesten gaen
Smorghens vroech seer wel ghemoet
Dreef Iacke zijn beesten metter spoet
Te velde het docht hem wesen goet
Hy was heel blijde ende sanck heydo
Hy dreef zijn beesten ende schapen soo
Dat hy in eenen dale quam
Daer hy goede weyde vernam
Daer zijn beesten hadden planteyt van eten
By eenen berghe daer hy was gheseten
Bracht hy wter malen [1]) sijn eten voort
Maer als hijt sach wert hy ghestoort
Want het was snoode ende luttel weert
Soo stac hijt weder op sonder gheveert
Want sulcken eten en was hem niet lief getal [2])
Ende seyde mijn stiefmoeder doet my nu vasten al
Om my proper te maken ende smal.
Als Iacke dus sadt qualijck ghemoet
Quam daer een out man van sinnen vroet
Sijnen baert was grijs, wit was zijn hayr
Ende seyde, God bewaer u van druck ende vaer
Hebdy niet teten, ick heb hongher groot
Tsy van vleesch, van kaes, oft van broot.

[1] Uit zijn tasch [2] Aangenaam

Iacke.

Sijt willecom vrient als nu Godt weet
Tot sulcker spijse als ick heb ghereet,
Dies verblijde doude man
Ende Iacke track [wt] zijn eten dan.

Doude man.

Doen ghinc hy sitten ende maeckte goet chier
Ende sey, ghy hebt my gedeylt soe minlijc hier
Van u spijse dat u God moet betalen
Ende ick salt u lonen sonder falen
Ick sal u weder gheven dry schoone dinghen
Kiest dat ghy wilt, God salt ghehinghen.

Iacke.

Eenen boghe te hebben dats mijn verlangen
Om voghels te schieten ende te vanghen.

Doude man.

Eenen boghe sal ick u gheven
Die sal u duyren al u leven
Ghy sulter met raken daer ghy op sult wincken
Het sy crayen, musschen, oft vincken.
Ende als ghy te doele schiet met voorsinnen
So suldy schieten tot op die pinne
Als ghy selfs den boghe hebt in u hant.
Mer niemant anders en salt doen int lant.

Iacke.

Doe loech Iacke ende seyde alsoe
Haddick nu een pijpe soo waer ick vro.

Doude man.

Een pijpe suldy hebben van groot vertuyt
Die metter musijcke sal hebben gheluyt,
Oock suldy weten daer by
Soo wie die pijpe sal hooren hoe dat hy si
Die en sal hem selven niet connen bestieren
Hy en sal moeten danssen ende vruecht hantieren
U beesten sullen oock maken een vergadere
Ende sullen u volghen als haer bewaerdere
Al vrolijck springende als sy thuyswaert gaen.
Nu segt wat sal dat derde sijn.

Iacke

Ick en begheer niet meer op dit termijn
Ick heb ghenoech mijns levens tijt
Ende dancke u seer met iolijt.

Doude man.

Ick hebber ghelooft u dry te schincken
Die suldy hebben, dus laet droefheit sincken
Dus segt wat ghy begheeren wilt.

Iacke

Ick salt u segghen, weest dan ghestilt
Ick heb een stiefmoeder, vaet mijn vertellen
Fel ende quaet als die duvel vander hellen
Ick wil alsse op my beghint te staren
Datse een scheet moeste laten varen
Dattet alle die plaetse door clinct.

Doude man.

Wanneer sy fellijck op u siet oft winct
Dan salse soo beghinnen te blasen
Datse van schaemten sal meenen rasen
Ende al diet hooren sullen hen verfieren
Ende van lachen hen niet kunnen bestieren
Adieu vaert wel, ick moet gaen.

Iacke.

Gods bewaren moet u bystaen
Ende hy die alle dinghen vermach
Beschermt u nacht ende dach.

Doude man

God loons u seyde doude man
Ende scheyde vanden ionghen Iacke dan.

Dacteur.

De sonne daelde, den dach ginck ondere
Iacke ghinc pijpen, twas om hooren wondere
Om hem quamen alle zijn beesten versamen
Hem volghende tot dat sy quamen
In zijns vaders hof danssende over al
Daer hy elck beschicte in sinen stal,
Doe ghinc Iacke daer zijn vader was geseten
In die sale, om zijn avontmael teten
Ende sey, geeft my teten ic ben heel versmacht
Van hongher, ick heb die beesten ghewacht
Ende gheseten sonder spijse totter nacht

Doe brack hy van een cappoen eenen bout
Ende ghaf dat Iacke met moede stout,
Dat speet zijn stiefmoeder boven mate
Sy saech op Iacke met fellen ghelate
Met dien lietse een groote scheet
Dattet clanck wijt ende breet
Soo dat sy loeghen al die daer waren
Om dat wt haer poort sulc een quam gevaren
Van schaemte waerde de moeder root
Sy wilde wesen over een mijle groot
Ey sey Iacke, wat wy nu hooren moeten
Die coleuver was seer wel gheschoten
Maer daer was steenen noch ijseren cloot
Doen sachse op Iacke met moede groot
Terstont haer een ander scheet ontginck
Het docht haer wesen een wonder dinck
Moeder sey Iacke ende hem was daer dweers toe
Hout u als een vrouwe, nouwe ende den eers toe
Die stiefmoeder was gram ende vol sorghen
De vader sey gaet wech men sal u borghen
Hout toe u borse tghelach is betaelt
Ghy en sult niet gheven ist datter wat faelt.
  Laet inden avont quam daer logieren
Een cluysenaer diemen dede veel chieren
Om des wil bleef hy oock om te slapen daer
Dus claechde hem de vrouwe met vaer
Al dat haer gheschiet was van Iacke quaet
Seggende Iacke is een boef inden vierden graet
Hy doet my leet ende groot ongerief
In beschaemtheyt doet hy my groot grief

Ick en derft u niet segghen door schaemte
Hoe my gheschiet is so groten blaemte
Van Iacke den ionghen boeve fel
Ick bidde castijt hem ende slaet hem wel
Ick salt u loonen, wilt my gheloven dat
Ick sal u gheven eenen kase, boven dat
Ende ghelt inde borse, om te bidden voor my
Gaet opt velt, ende corrigeert hem ghy
Ende slaet hem vry cruepel ende lam
Hy doet my veel schaemten, hi maect my gram
My dunct dat hy can toveren
Daerom als hy is buyten onder die looveren
Met eenen eycken stock wilt hem dan raken
Dat hem die lendenen moghen craken.

Die cluysenaer.

O weerde vrouwe en wilt niet sorghen
Ick sal hem eer den dach van morghen
Ten avont sal comen nae mijn vermeten
So castijen dat hy nau en sal weten
Op zijn voeten oft hooft te staen
Wel aen seyse wilt daer op slapen gaen
Des smorghens als Iacke den dach vernam
Hy met sinen beesten te velde quam
Die cluysenaer ghinck hem nae om soecken
In bosschen, in velden ende in broecken
Maer hy vant hem ontrent der heyde
Drijvende zijn beesten nae goede weyde
Ende seyde tot Iacke, ghy boeve rebel
Segt my nu met corten woorden snel
Waerom doet ghy u moeder die goede vrouwe

Dus veel lijdens maer ick houwe
Dat ick u nu sal boken soo menichfouwe.

Iacke.

Wat ou, wat sal hier gebueren
Mijn moeder is wel ende sonder trueren
Waer om wildy dan bekijven my
Om wel te schieten so schietdy
Ende ander dinghen de ick heb onthouwen
Onder die doornen willet aenschouwen
Daer sidt eenen voghel die ic wil schieten
Die cluysenaer seyde, en laetet u niet verdrieten
Laet my doch sien die conste dijn
Doe schoot Iacke metten boghe fijn
Ende gheraecte den voghel dat hy viel doot
Doen liep die cluysenaer met haesten groot
Den voghel halen, het was zijn canse
Iacke doen peep den cluysenaer ten danse
So gheringhe als hy die pijpe hoorde gaen
Als een dul man was hy ghedaen
Hy liep, [hy] danste ront omtrent
Vanden doornen wert hi heel gheschent
Het bloet hem alle zijn lijf af liep
Ende schuerde zijn cleederen, dies hi deerlijck riep
Sijn cousen, sijn rock, zijn kappe mede
Ende dat hy aen hadde ter selver stede
Dat hi nauwe zijnen huispot conde bedecken
Dies Iacke loech ende bestont te gecken
Hy danste inde doornen die zijn lijf vol gaten
Maecten int aensicht in handen sonder aflaten

Die cluysenaer om gratie dat hy seer bat
Hout op, ick ben doch van bloede so nat
Ic heb so lang gedanst, ic ducht voor sterven plat
Och goede Iacke houdt stille u pijpe
Want ick soo seer van bloede sijpe
Ic en sal u misdoen in gheenen tijde
Iacke seyde, gaet dan aen dander sijde
Vanden doornen, so blijf ick onghesmeten
Doen quam hy met zijn vel overreten
Ende quam gheloopen als een die dul was
Oft een die van hoppen al smul [1]) was
Om dat sijn cleederen so waeren ghereten
Ende sijn vel van doornen duerbeten
Syn hert was vol van druck en lijden
Elck sach op hem ten selven tijden
Dies de cluysenaer beschaemt liep [in] Iackens huis
Dit siende die vrouwe wert heel confuys
Ende sey, van waer comdy dus mismaeckt
Aylaes, seer qualijck was ick gheraect
By Iacke uwen sone sonder dralen
Die duyvel vander hellen moet hem halen
Met die quam daer die goede man
Doen seyde dat wijf siet doch Ian
Wat heeft u lieven sone ghedaen
Hi wil den armen cluysenaer dooden gaen
Benedicite sey Ian wats hier ghesciet:
Hebt ghy van Iacke dit verdriet
Segghet my doch sonder verbeyden,
Ia sey die cluysenaer, de duvel moeten geleyden
Onder de doornen heeft hi my doen dansen wijt

[1] Dronken

Ter doot toe met swaren ghecrijt
Doen sey die vader twaer sonde groot
Had u mijn sone so ghedoot
De cluysenaer sey ic en cost my onthouden niet
So suetelijck ghinck sijn pijpe siet
  Als dan Iacke den avont vernam
Hy metten beesten thuyswaert quam
So hy ghewoonlijck te doene plach
Ende hy quam ooc in zijns vaders ghelach.
Sijn vader riep hem doen terstont
Nu segghet Iacke ende doet my cont
Wat hebdy desen goeden cluysenaer misdaen
Dat ghy dus veel wonden hebt ontfaen
Vader ick sal u segghen die waerheyt plat
Ick peep op mijn pijpe ende hy danste wat
De vader sey, die pijpe moet ick hooren
Doe sprack de cluysenaer, O vrient vercoren
Ick bid u door God laet dat niet gheschien
Ende wranck zijn handen deerlijck met dien
Segghende, wildijt ymmers hooren
Soo bid ick u en wilt u niet stooren
Ende wilt my met coorden binden [gaen]
Aen eenen post om te blijven soo vast staen
Ick weet tsal my zijn pijne groot
Moet ick dansen ick blijve doot.
  Aen eenen post met stercke zeelen
Bonden si den cluysenaer ic machs niet helen
Int midden der hallen daer menich sadt
Aen der tafelen met den weert en adt
Dat volck loech seere ende ghinghen kallen
Die cluysenaer en sal ymmers nu niet vallen

Doe sey die vader tot Iacke wel an
Pijpt nu vry als een man.
Iacke seyde vader ick sal doen u bevel
Ick sal u maken vruecht ende spel
Tot dat ghy om neder te legghen
Die pijpe ghebiet ic en sals niet wederseggen
Als Iacke zijn pijpen ghinck openbaren
Soo liepen sy al op die daer waren
Ende lieten haer eeten haer drincken varen
Ende ghinghen danssen, loopen ende tieren
Sy en conden hem selven niet bestieren
Ende liepen al danssende wter hallen,
Som waren, so over den dorpel ghevallen
Vander dueren, som vielen int vier pladt
Die vader loech ende hadde ghenuechten sadt
Dattet volck soo danste te gadere
Doen quam dat wijf van Iackens vadere
Al dansende volchde dese eenpaerlijck
Fellijck siende op Iacke staerlijck
Telcken alsse op hief haren steert
So lietse varen eenen groten veert
So luyde dattet elck vernam
Dies sy doen in groote schaemte quam
Die cluysenaer had hem by na gedoot, verbost
So danst hy met zijn hooft teghen den post
Ende die zeelen wreven hem sō seer dan
Dat het bloet tot veel plaetsen wt ran
Ende Iacke liep metter pijpe op strate
Sy volchden al danssende met blijden ghelate
Ende liepen soo dick ter poorten wt
Dat sy over malcanderen vielen met gheluyt

Die nabueren woonende daer ontrint
Liepen daer oock wt inden wint
Elck meende comen te late
Som waren te bedde in slapens state
Sy worden wten slape gheweckt terstont
Ende liepen ter straten wt goet ront
Som liepen ter straten moedernaeckt
Daer sy om werden beschaemt, ghelaeckt
So datter versaemde menich man en wijf
Die met vruechden dansten sonder ghekijf
Som warense lam ende en conden niet gaen
Noch op haer beenen en conden sy staen
Die quamen oock danssen sonder ducht
Op handen op voeten die eers inden lucht
Doen seyde die vader, hout op als ghy wilt
Laet u pijpe nu zijn ghestilt
Te wijle dat spel ten besten is ghedaen
Want het is tghenuchlijcste spel sonder waen [1])
Dat ick hoorde in seven iaren.
Maer die cluysenaer ghinc qualijc ghebaren
Als al dat danssen was ghedaen
Ghy quade lecker was zijn vermaen
Ick doe u daghen voor tgheestelijc recht
Voor den officiael al ben ick slecht
Siet en vrydach dat ghy sijt present
Oft ghy sult my weder maken content
Voor mijn schade en voor mijn smerte.
Ick en passer niet op een verte
Ick ben reede, sonder sorghen
Al soude den vrydach toecomen morghen
Den vrydach quam soe ghy hoort

[1] Inderdaad

Die cluysenaer de stiefmoeder waren gestoort
Sy wilden teghen Iacke gaen te rechte
Twaren daer vergadert rijcke ende slechte
Menich man elck na sinen state
Die officiael quam sitten tsijnder bate
Veel saken waren daer te doene
Elck begheerde sijn saken te spoene
So wel van priesters als van clercken
Som ghinghen met testamenten wercken
Ende ooc van scoon vrouwen die binnen der weken
Int doncker waren ghevelt en ghesteken
Elck brocht daer zijn sake voort
Om vanden officiael te zijn ghehoort.
Oock quam daer dese cluysenaer gheras [1])
Ende Iacken stiefmoeder met haer ghebras
Ende seyde, mijn heere siet hier nu
Mijnen sone alder boeven grou
Hy heeft my ghewrocht so swaren leet
Met nigramantien wijt ende breet
In Monpelier oft in ander steden
En is zijns ghelijcken, verstaet mijn reden
Oock seydese, verstaet mijn saken
Hy can tooveren ende wonder maken
Voort heeftse so ghedaen als de dwasen
Want sy ghinck doen metten eers blasen
Ende liet menighen grooten dreet
Daer loegen sy alle wijt ende breet
Som seyden, vrou tempert u gat
Schaemt u hier tontstoppen sulcken vat
Die officiael seyde totter vrouwen dan
Segt voort u aensprake nu hier van

[1] Snel, ijlings

En laetet spreecken daer om niet
Ten sal u zijn tot gheenen verdriet
Maer sy sorchde voor een ander crack
Dies sy een woort niet meer en sprack
Van schaemte was sy heel verbaest
Doen sprack die cluysenaer als een de raest
Tot Iacke, ghy zijt een boeve ionck
Afghecort van eenen goeden tronck
Verstaet heere het groot gheval
Desen ionghen boeve wilt ons quellen al
Maer heere ghy muecht hem castijen
Hy heeft een pijpe die u sonder vermijen
Sal dansende en springhende maecken
Dat sal u duncken die doot te smaken
Die officiael sey dat moet ick hooren dan
Wat vruecht die pijpe maecken can
Doe sey de cluysenaer, dat moet God verbieden
Dat dit meer soude gheschieden
Voor dat ick van hier ben ghegaen
Oft anders moet ick den doet ontfaen.
  Doe sey die officiael sonder vresen
Pijp op Iacke laet ons vrolijck wesen
Ick wil hooren oft sal worden ghedaen
Als die cluysenaer my doet vermaen
Iacke peep ende liet droefheyt varen
Ende dedese al dansen die daer waren
Die officiael liep op, ende ander neer
Ende dansten al omme seer
Die officiael spranck seer boven maten
Dat hy sijn schenen stiet vol gaten
Het docht hem te zijn niet seer goet

Ende riep tot Iacke met ootmoet
Pijpt niet meer, maer weest doch stil
Dat bid ic u vriendelijck om Gods wil.
  Doen seyde Iacke tot elcken daer
Ist dat ghy my hier wilt loven int openbaer
Dat ghy my niet doen en sult quaet noch confuys
Maer laten my gaen so ick quam van huys
Ick sal mijn pijpen laten staen
Ende niemant en sal meer druck ontfaen
Doen riepen sy al ghemeynelijck
Ende gheloofdent hem al te doen certeynlijck
Ende voor zijn saken ooc te vechten
Ende hem te beschermen voor alle rechten
Doe scheyden sy al te samen van daer
Die officiael ende die sommener voorwaer
Met blijschap, mer de stiefmoeder ende cluysenaer
Scheyden van daer ick segt u claer
Met grooten haet en nijt voorwaer
Om datse haer leet niet en conden wreken
En soe wten recht daer waren ghesteken
Sonder te sijne gewroken van dyen
Iae noch beschaemt voor alle lyen
Waren zy daer door deser saken snel
Soe dat de moeder wert booser en fel
Want zy gheen remedie en conste vinden
Badt dat daerde Iacken mochte verslinden
Voor de grote beschaemtheyt die hi haer dede
Voor alle menschen en telcker stede
In steden in dorpen in alle vlecken
So datmen al de werelt met haer sach gecken
Dit merckende die cluysenaer met goede advijse

Dacht dat hy daer was ghebracht op den ijse
Ende en sach ter werelt gheenen beteren raet
Dan te vertrecken sijnder cluysen waert
Om bevrijt te sijne van alsulcken miskijf [1])
Want van huys men dickwils lijdt ongerief
Dus heeft hy gedacht met goede deliberatie
Sonder langer beyden om te schouwen blamatie
Van daer te vertrecken was zijn opset
Sonder gheleyde, paspoort ofte trompet
En is soe ghescheyde sonder vertraghen
Die hem in huys hout en wort buyten niet geslagen
Die stiefmoeder merckende desen aftocht
Is verschrict gheweest ende heeft gedocht
Hoe datse Iacken mocht brenghen in weenen
Al vonde si haer selven staende alleene
En vergat nochtans niet haer loose practijken
Om Iacxken te dwinghen sonder beswijcken
Hem brengende tsinte Catelijnen rade
Oft aen Ian vaders crucke [2]) sonder ghenade
Op dat hy als een helt daer tsijnder blame
By nachte mocht wachten de schapen inde mane
So mocht ick sitten in grooter eeren
Want Iacke met zijn cudde niet te huys en sou keeren
En om dit ter effectien te mogen brengen
Creech sy soo langher so meerder verlenghen
Om de sake te leggen ter executien
Overdacht in haer selven met alder astutien
Hoese voor den bailiou best mocht exhiberen
Haer clachte, ende die plat wt pronunceren
Sonder yet te verswijghen oft ommegaen
Soo mochtmen Iacken terstont int ijser slaen

[1] Leed, ongeval [2] Schertsend voor: galg en rad

En voorts brenghen ter scharper examinatie
Daer na ter iustitien sonder ghenade oft gratie
Op dat ander soo danighe sonder dubiteren
Aen Iacke haer spiegelen souden sonder cesseren
Want hy spieghelt hem saechte ic segt u bloot
Die hem mach spiegelen aen eens anders doot
In desen propooste en dient geen langer verhalen
Dan na den bailiou te loopen sonder falen
En mijn clachte daer te doene swaer en sterck
Ick en twijfel niet ten sal zijn al clincwerck.

Stiefmoeder.

God gruet u heer balliou eerwerdige heere
En al u gheselschap sonder verseere
Geern had ic u gesproken te deser instantien
Van saken wesende van grooter importantien
Anclevende den lijve van een mensche misdadich
Dus come ic tot u zijt my toch heere beradich
Vanden welcken ic u moet clagen de boosheyt
Die hi mi doet door zijn schalcke simme [1]) loosheit
Soo dat hy [my] beschaemt met allen eere
Voor leecken clercken tot elcken keere
Dwelck my doet sulcken grooten ghepijn
Dat mi telcken de doot duncket op de lippen zijn
Als dat ic dicwils van mi selven ben in onmacht
Dus edel heere doet wraeck over mijn clacht
Hy heeft my gedaen sulcken dorperheyt [2]) groot
Soo dat hy wel weerdich is te sterven de doot
Want hy is een schalcke der schalcken siet
Dus verloost my toch wt dit verdriet
Eerweerdighe heere sonder eenich toeven.

[1] Apen [2] Schande

Die bailiou.

Vrouken wie ist die u dus doet bedroeven
Laet my dat weten met cort vermaen
Soe mach ick hem terstont int ijser slaen
Ende soe als rechter hooren die saken
Ende van u wederpartije hooren duytsprake
Die stiefmoeder sprack met boosheyt dorreten [1])
Het is Iacke mijn sone ick doet u weten
Die my soe lastich valt tot elcken keere
Dus wilt mi toch verlossen genadichste heere
Van desen boeve in schalcheyt quaet
Want hy valt my soe rebel ende obstinaet
Dat God geclaecht moet wesen
Dus weest my toch behulpich in desen
Als een heere getrou en rechtveerdich
Want hi mi valt schampich ende onweerdich
Die bailiou sprack ick verstae wel dintentie
Dus sal ick hem gaen soecken ende een straffe sententie
Sal ick over hem gheven sonder sparen
Die stiefmoeder sprack, hoort mijn verclaren
Heer bailiou, en my wel verstaet
Het is best dat ghy met my ghaet
Tonsent thuys met uwer machten
En hem daer heymelijck verwachten
Teghen dat hy compt van tvelt
Met onse schapen dit wordt u ghespelt
Van my al schijn ick een slecht welpen [2])
Wel ick sal [3]) om uwen commer te stelpen
Sprac de bailiou, dus gaet vore ic sal u volgen

[1] Verscheurd door boosh. [2] Eigenlijk: jonge hond; hier als minachtend woord
[3] Zal het doen

Ende leeft voorts gherust en onverbolghen
Want ick salt hem verleeren mach ickt leven
Dat hi zijn ouders niet meer, ic segt sonder sneven
Overlast doen en sal tot gheender spatie
Die stiefmoeder gaende na haer habitatie
Sprack teghen haer selven met blijde ghelate
Ic weds ic word ghewroken tot mijnder bate
Van desen boeve duer mijn samblansen [1])
Ic weds hy en doet nu niemant meer dansen
Want hy sal nu hoop ick duer mijn begrijpen
Levende in zijn graf climmen met zijnder pijpen
Soo dat ick voort leven sal als die verwaende
Hoela hy compt ghinder ghaende
Ghelijck ic wel dachte doen ic hem vermaende
Met zijnder cudden dus moet ick swijghen
Want anders mocht hijt verstant crijghen
Ende sou hem wten weghe maecken,
Best spraeke ick hem aen met soeter spraken
Soo en sal hy tverstant niet mercken
Want hy is een vanden schalcken clercken
Ende schalck is hy in alle zijn bewinden
Best gaen ick hem nu yewers wtsinden [2])
Tot dat de bailiou is binnen de casse.
Wel Iacke hoe ist hoe zijdy te passe
Wilt my dat wtten [3]) sonder lueghen
Ic soude noch wel sprack Iack mueghen
Goede dicke pappe oft boeckweyen bri
Oft yet anders ick segt u vry
Want ic hongher hebbe dit moetty weten
Want ic vanden daghe niet en heb gheten
Dus wilt mi wat geven want het is over noen

[1] Veinzerij [2] Ergens heenzenden [3] Uiten, zeggen

Wel, maer ghi moet mi eerst een bootschap doen
Die ick u bevelen sal sonder belaye [1])
Dats dat ghy moet gaen eert wort te spaye [2])
En halen meel sonder toeven
Want ic soude geern backen sonder snoeven [3])
Dus wilter u henen rasschen [4]) als een man
En als ghy weder coempt, so suldy dan
Uwen buyck vol eten sonder flouwen
Iacke sprack, om vrede te houwen
Soo mach ic my ter muelen waert rasschen [4])
Maer als ic weder come so moet ic brasschen
Want mijnen buyc dunct door dit verstrangen [5])
Dat mijnen kele yewers [6]) is verhanghen
Dus spoey ic mi derwaert niet om vercloecken [7])
De tvier van doen heeft moetet inde asschen soecken
Als Iacke nu was ter muelen ghetreden
So quam die bailiou daer ingeschreden
En die stiefmoeder ontfinc hem met blijde schijne
En sy dede halen een cruyck met wijne
Om dat hi te beter soude wachten daer
En Iacke brengen in verdriet seer swaer
En si hiet hem willecoem met soeter talen
Wel sprack die bailiou segt my sonder dralen
Waer Iacke is so mach ic hem apprehenderen
Ende als den opstinaten hem iustifitieren
En doen hem hanghen tsijnder onbaten
Aen een dweershout sonder verlaten [8])
Want goede wercken het is een out bediet
Comen altoos tot goeden loon siet

[1] Wellicht een drukfout voor: sonder delaye, zonder verwijl [2] Spade, laat
[3] Zonder oponthoud [4] Spoeden [5] Kwelling [6] Ergens
[7] Zoo haastig mogelijk [8] Zonder pardon

Ende soo ist oock metten quaden
Als die haer vrienden oft ouders versmaden
Want die ghemeynelijck quader doot sterven
Dus sal hy ooc loon nae zijn werck verwerven
Mach ic hem crijghen ick derf my beroemen
Die stiefmoeder sprack ick sien hem comen
Eerweerdighe heer met den meele gheladen
Die bailiou sprack terstont sonder beraden
Als Iacke in huys quam, eene quaet verstrangen [1])
Tsa ghy boeve gheeft u ghevanghen
Ghy moet met my, ten baet gheen tieren
Ey ey riep Iacke noyt meerder dangieren [2])
En waerom word ic gevangen laet mi dat weten
Ick meynde mijn pappe te ghaen eeten
Ghelijck mijn moeder my ghinck beloven,
Maer vrient salmen daer oock hoven [3])
Daer ghy my leyt: wilt my dat segghen
Iaet sprack de bailiou, ick sal u gaen legghen
In eenen put by gans doot [4])
En daer suldy eeten water ende broot
Uwen buyck half sadt, verstaet dat vry.
En eetmen daer dan gheen pappe oft bry:
Sprack Iacke, doet my het rappoort
Maer die bailiou track Iacke vast voort
Nae den steen [5]), ende dede hem aen twee boeyen
Ende liet hem daer sitten crijten ende loyen
Dies Iacke schier quam wten sinne
Want het was cleyn tot zijnen ghewinne
Want die stiefmoeder hem deerlijc accuseerde
Ende om zijn doot sy solliciteerde

[1] Toen was deze in een moeilijk parket [2] Gevaar [3] Eten [4] Bastaardvloek
[5] Gevangenis

Soo dat hy wert verwesen sonder ghenade
Ende wt de gevanckenis gehaelt mit corten berade
Is hy ghebracht op die plaetse daer toe gestelt
Diemen gemeynlijck noempt het galgenvelt
Och dacht Iacke nu moet ick sterven
Eenen schandighen doot tot deeser erven,
Nochtans ben ick onschuldich in deser saken
Tsa tsa sprac den buel wilt u ghereet maken
En u biecht spreken sonder langher beyden
Ende wilt u goetwillich ter doot bereyden
Want veel woorden en moghen u niet helpen
Maer bidt God dat hy uwen druc wilt stelpen
Ende u ziele ontfanghen in zijn eewich rijcke
Ende u bewaren voor sduyvels versijcke [1]).
Maer Iacke dacht vast tot elcken keere
Hoe hy mocht geraken van die leere
Met schalcken liste oft subtijle vonden,
So sprac hi totten bailiou, vaet mijn vermonden [2])
Als ick sonder ghenade nu moet sterven
So laet mi om Gods wille een bede verwerven
Sonder u te schaden ofte hinderen yet
Die bailiou sprack behouden mijn eere siet
So consenteer ick u sonder begrijpen [3])
So begheer ick noch eens op mijnder pijpen
Een lieken te spelen sonder mincken [4])
Die rechter sprack, ghy behoort nu te dincken
Om u ziele, ende laten ijdelheyt varen
Lust u noch te spelen daer ghi int dit beswaren
Staet, ende int sdoots dangieren
Maer heb ick gelooft in geender manieren

[1] De helsche pijn [2] Vat wat ik zeg [3] Zonder tegenspraak
[4] Zonder dat er wat aan mankeert

En sal ict weerroepen dus speelt sonder verstoren
Hebt ghijs lust, ende laet ons eens hooren
Wat meester dat ghy zijt sonder wachten
Maer lutter [1]) wist hy des pijpkens crachten
Dies Iacke terstont speelde te dien fijne
So dat den buel terstont met blijde schijne
Spronc van die leere en brack den hals
En den bailiou genaecte daer ooc veel ongevals
Want door des pijpkens soeten clanck
Des bailious peert op ende neer spranck
Ende warp hem int sant, noyt vreemder cansen
Maer hy terstont op, ende wacker aent danssen
Al had hy daer schier zijn ribben gebroken,
Ende al die daer waren zijn ontloken
Met vruechden, ende mosten dansen ende sprongen
Ia die doode opt rat waren ooc ghedwonghen
Om te dansen al satense ghebonden vast
Ende die daer hinghen aen eenen bast [2])
Moesten daer ooc blijtschap uyten
En begosten haer te rueren noyt vreemder cluyten [3])
So dat daer was een groot gherucht
Vande dootsbeenderen in elck ghehucht [4])
Die daer hadden gheleghen menich iaer.
So dat die bailiou riep int openbaer,
Hout op van spelen, ick schelle u quijte
Of anders ic van muetheyt [5]) splijte
Ende moet hier deerlijck mijn leven laten.
Iacke vraechde terstont tot zijnder baten
Oft hy hem dat sonder cesseren
Openbaer met eede wou affirmeren
Ia ick sprac die rechter en inder waerheyt siet

[1] Luttel [2] Strop [3] Klucht [4] Alom [5] Vermoeidheid

En breng ick u mijn daghen in eenich verdriet
Oft door my en comt ghi tot geender schanden
Maer sal u helpen en bystaen tegen u vyanden
Als een getrou vrient tot elcker spatie
Ick bedanck u sprac Iacke heer van gratie
Ende van de genade die ghy my hebt gedaen
Ende elck is moede ende mat ghegaen
Naer huys, en Iacke was vol vromen [1])
Om dat hy die reyse so was ontcomen,
Ende hy nam doen naer huys den ganck
Lancx eenen anderen wech, en eer yet lanc
Hoorde hy eene tegen haer selve couten,
Wel dacht Iacke ick sal my verstouten
Ende vernemen wie mach wesen dat
Ende so heeft hy gekeken door een gat
Van een hage, en sach zijn stiefmoeder daer draven
Om een gat int eerde te willen graven
Maer Iacke dacht hem daer stil te houwen
Om te sien wat si soude brouwen
So is hi heymelijc achter een hage ghedoken
Ende de stiefmoeder heeft tegen haer selven ghesproken
Hier heb ick nu gemaeckt een gat
Daer legghe ick in desen heymelijcken schat
Op dat hem Iackens vader niet vinde
Want Iacke is nu ghecomen ten inde [2])
Ende hangt nu aen de galge al cout en stijf
Maer Iacke dacht daer liechde [3]) om door u lijf
Ende hielt hem daer secretelijc cort gheheckt [4])
Ende die moeder heeft doen den put ghedeckt
Ende is terstont van daer ghegaen
Iacke is doen heymelijck opghestaen

[1] Vreugde [2] Aan zijn eind [3] Liegt ge [4] Ineengedoken (?)

En heeft die plaets getekent door sulcx bewinden [1])
Om dat hyse te bat soude moghen vinden
Oft van noode waer tot eenighen tijden
Ende hy is voorts gewandelt met een verblijden
Nae die stadt ende voorts nae huys.
Ende die stiefmoeder hem siende sloech een cruys
Voor haer, en sprack met woorden bevreest
Wel sydy Iacke, oft sydy zijnen gheest:
Die hier compt om my te quellen.
Ende ic ben Iacke, sprac hy wat vremder voortstellen
Het schijnt dat ghy droomt als nu ten tijen
Ic en ben geenen geest, schout sulcke fantasien
Al meynt ghy dat ick ben ghehanghen
Mijn pijpe holp my wt dat verstranghen [2])
Ende ons Heere, dies ick hem bedancke.
Ende so en hoorde ick noyt vremder rancke
Sprack die stiefmoeder met gheveysden sinne
Ende had des leets genoech als een feninige spinne
Dacht sy [haer] noch wel te wreken
Maer sy begost hem geveysdelijc aen te spreken
Op dat hy dat niet en soude weten
Ende seyde, wel Iacke en wilde [3]) niet wat eten:
Want ick denck wel dat ghi hebt honger groot
Ick aet te hans wel een huysbacken broot
Sprac Iacke, oft yet dat den honger mocht stelpen
Wel sprack sy, ick sal u wel helpen
En ghaf hem een groote teyle met pappen.
Hout daer sprack sy, wilt dat inlappen
En stelt u dan weder als die coene
Met u cudde buyten int groene.
Iack was weder te vreden en wel ghepaeyt

[1] Met die bedoeling [2] Benauwdheid [3] Wilt ge

Om dat sinen buyc metter pappen was versaeyt [1]),
Ende hy ginck weder sonder eenich beswaren
Buyten int velt zijn schapen bewaeren,
Maer hy vergat zijn pijpe, en heeftse thuys gelaten
Twelc grootelijc was tzijnder ontbaten
Want zijn stiefmoeder heeftse ghevonden
En sy dacht terstont, vaet mijn vermonden
Nu worde ic ghewroken naer mijn begheeren
Ende sy nam zijn pijpe sonder deeren
Ende heeftse verbrant sonder beyen.
Hy en doet nu niemant danssen oft reyen
Sprack sy met blijden schijne
Noyt meerder vruecht tot ghenen termijne
En mocht ick wensschen int swerelts pleyn
Want nu mach ick hem straffen certeyn
Stooten en smijten naer mijnen wille
Want die pijpe bracht my int gheschille
Ende int verdriet by nachte by daghen
Iacke thuys comende begost te vraghen
Naer zijn pijpe die hy hadde vergheten
Die moeder sprack, ghy moet weten
Datse int vier is ghevallen
Ende verbrant tot kolen geheel met allen.
Iacke dit hoorende en wist wat maken
Ende begost te schreyen met volle kaken
Ende trock zijn hayr met claghen en kermen,
Ende wronc zijn handen, het mocht ontfermen
Een steenen herte tot elcker spatie
Iae so dat hy viel in desperatie
Ende ghinck buyten als doen ten tijen
Als een die vol was van fantasijen [2]),

[1] Verzadigd [2] Zwartgallige denkbeelden

Ende sprack met woorden onsochte [1])
O fenijnighe vrouwe vol van ghedrochte
Argher dan fenijnich bloet van draken
Alle vruecht moet ick duer u versaken,
Nochtans en heb ick sulcx noyt verdient
Maer was u ghehoorsaem als een goet kint
In alle saken naer u believen
Waer in dat ick u mocht gherieven,
Maer ick worde gheloont met alle verdriet.
Sy en soect ter werlt anders niet
Dan my te brengen in sdoots dangieren
Daer is sy op wte in alle manieren
Soe dat ick my nu wil begheven
Tot den doot, ende my selven nemen dleven
Ende my soe verlossen wt dit lijden
Want ghedaen is alle mijn verblijden
Nu ick mijn lustich pijpken ben quijte
Dwelck ick beminde boven swerelts iolijte
Ick moet suchten als icker om dincke
Soe dat ick schier in onmacht sincke
Ende blijve alleen int swaer torment
Want niemant ter werelt en is meer geschent
Dan ick en ben tot deser hueren [2])
Noyt meerder verdriet, noyt meerder dolueren
Dan ick en lijde duert verlies groot
Van mijnen besten schat minioot [3])
Soe dat ick my selven met een verstrangen
Hier aen desen boom gaen verhanghen
En maken eenen stric van dees banden
So en sal niemant in eenighe landen
Naer mijn doot meer derven [4]) haken.

[1] Harde woorden [2] Ure [3] Lief, schoon [4] Behoeven te

Hola, wat soudic ooc doen wat soudick maken
My selven te dooden, het waer teghen God
Dus en wil ick niet slachten den sot
Maer mit rijpen advijse weet ick raet
Het welc meer weesen sal tot mijnder baet
Dan oft ick my tleven hadde genomen
Ende het sal oock wesen tot meerder onvromen [1])
Van mijnder stiefmoeder vol alder boosheyt
Want ick worde denckende hoe dat hier leyt
Haren schat verborgen ende in daerde begraven
Dien wil ick met rasschen draven
Ontwelven ende haelen hier uyte
Ende dien nemen int stede van mijn fluyte
Ende daer mede wt den lande vlieden
Dien raet is goet hy moet gheschieden
Dus begost Iacke met sijnen spriet
Den put te ontgraven sonder verdriet
Tot dat hy quam ter selver stadt
Daer hy vant zijns moeders schat
Waer door hy vergat alle fantasye
Ende nam hem op met herten blije
Ende sey noyt en had ick beteren vont
Dan dat ick dus crijghe desen hont [2])
Die mijn stiefmoeder hier heeft gheborghen
Waer door ick wel mach leven sonder sorghen
Ende vrolijck wesen in alle ghehuchten
Ende ick wil gaen coopen tot mijnder genuchten
Schoon cleeren en peerden niet slachtende den slechten
Ende daer toe hueren maerten [3]) ende knechten
Ende soe hier wten lande vertrecken
Ende eenen lantsheere dienen sonder gecken

[1] Nadeel [2] Schat [3] Meiden

Ende domineren als een heere avont en noene
Met steken ende breken vrij als de coene
Ende laten die schapen mijn moeder wachten
Want si valsch [is] in wercken ende gedachten.
Nu wel lang ghenoech hier ghestaen
Oft mijn stiefmoeder hier quaem ghegaen
Soe waer my nakende een bitter ghelach
Dus wil ick vertrecken sonder verdrach
Om te schouwen alle lustighe [1]) laghen.
Wat ramp wie sal my helpen draghen
Want het is om dragen buyten mijnder macht
Best leggic die helft hier in desen gracht
Tot dat ick weder come van die mert
Dus is [hy] ghegaen vol vruechden int hert
Om zijn saken te beschicken groot ende smal
Hy is wijs die hem wacht voor ongheval.
Hier en tusschen is Iackens vader thuys gecomen
Ende hi en heeft Iacken niewaers [2]) vernomen
Dies hi terstont heeft ghevraecht
Naer sinen sone, ende vry onversaecht
Heeft hi zijn wijf gedreycht ende met eede gesworen
Ist dat mijn sone nu is verloren
Soe sal ick u spräck hi ghy boose wijf
Van stonden aene benemen u lijf
Want ghi hem hebt veriaecht met schalcke treken
Met slaen, ende stooten, oft qualijck spreken,
Dus wil ick dat ghi hem sult gaen soecken
Neerstelijck in alle hoecken
Tot dat ghi hem hebt vonden, hoort mijn gewagen
Oft u sal genaken verdriet en slagen
Dus maect u eewich [3]) sonder vertoeven.

[1] Listige [2] Nergens [3] Lees: enwech, d. i. weg

Die stiefmoeder dacht, noyt meerder bedroeven
Waer sal ick henen blijven:
Vindick hem niet, hy sal my ontlijven
Ende ick heb hem ghesocht in allen inden
Maer ick can hem nerghens ghevinden
Dus wil ick gaen sonder dralen
Van stonden aen mijnen schat halen
Die ick daer buyten heb verborgen
En daer mede gaen leven sonder sorgen
Iewers alleene heymelijck en stille
En soe ghebruycken mijnen wille.
En soe heeft si haren ganck ghenomen
Tot dat si ter plaetsen is ghecomen
Daer si haren schat hadde gheleyt.
En daer comende sach si met claer bescheyt
Dat den schat wech was geheel met allen,
En terstont is si daer henen gevallen
In onmachte, en als si was becomen
Soe heeft si terstont voor haer ghenomen
Haer selven te dooden sonder verscrick
Soe heeft sy daer vonden liggen den strick
Die Iacke daer eerstmael hadde gehangen
Om hem selven te brengen int verstrangen,
Ende daer mede heeft sy haer selven benomen
Haer leven, ende soe is sy ghecomen
Tot een quade doot, ick moets verclaren
Want niet dan quaet en sachmen haer baren
Als Iacke zijn saken nu hadde int beste
Soe is hi ghecomen om dander reste
Die hy daer gelaten hadde overmidts den last.
En onversiens daer comende so sach hi aen enen bast
Sijn stiefmoeder hangen tot dier statie,

Dit is gheschiet wt desperatie
Dacht Iacke, en hi verschricte hem seere
Soe dat hi dacht voorts te dienen den Heere
Der Heeren boven alle heeren crachtich
Om der misdaet die hy wert gedachtich
Die hy bedreven hadde menichfout
Dat si hier hanckt is alleen mijn schout [1])
Al is dat die Heere heeft ghewroken
Mijn leet, so wil ick gaen leven ghedoken
In een wildernisse alleen
Ende daer den Heere met herten reen
Bidden om gratie ende ghenade
Ende om vergiffenisse, eert wort te spade.
Aldus heeft Iacke die werelt vertorden [2])
Ende is een heylich cluysenaer gheworden
Ende heeft daer geleydt door Gods ingheven
Menich iaer een heylich leven
Ende alle sijnen schat heeft hy sonder mincken
Binnen sijnen leven willen schincken
Den behoeftigen ende den ermen,
Op dat hem Christus soude willen ontfermen
Ende hem ontfangen in zijn wtgerecte ermen
Die ons wil bewaeren voor thelsche tempeest
So blijft den vader den soon ende den heyligen geest
Christen broeders bevolen minst ende meest.

AMEN.

[1] Schuld [2] Vertreden, verzaakt

BIJLAGEN.

I. DE VERSCHILLENDE UITGAVEN VAN HET VOLKSBOEK.

I. BIBLIOGRAPHIE.

A. Antwerpen, Michiel Hillen, 1528.

¶ Vandē Jongen ge- || heeten Jacke: die sijns || Vaders beesten wachte int velt / ende vandē || broeder dye daer quam om Jacke te || castien || ?:? || [*Houtsnede: Rechts zit Jacke te fluiten bij zijn kudde schapen; naast hem ligt de boog, terwijl ter linkerzijde een monnik in de struiken danst.*]

In klein 4°, 8 bladen, ongepagineerd, merkletters **A ij — B ij** [**B iv**]. Op elke bladzijde 31 regels. Gothische letter. Geen custoden. F° [A] r° titelblad, v° **Prologhe.** || *enz.* [B iv] v° **Doe riepen si al ghemeynlick** || *enz.; onderaan:* **AMEN** || **Gheprent Tantwerpen Bi. M. H.** || **Int iaer van .xxviij.** || *Geen drukkersmerk.*

Geen houtsnede behalve die op den titel.

Een exemplaar berust sinds 1876 in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel. Het heeft eerder toebehoord aan C. Kramm te Utrecht (zie den verkoopingscatalogus zijner boekerij van 7 December 1875, n°. 1869), en daarna aan den boekhandelaar F. Olivier te Brussel.

B. Amsterdam, Hermen Jansz. Muller, z. j. (einde der 16de eeuw).

Een schoon eñ cluch- || tighe Historie vanden Jon- || ghen Jacke / die zijns vaders || beesten wachte int velt. Ende || vandē Cluysenaer

die daer || quam om Jacke te caſtij= || en/ eñ is ſeer genoech || lijck om leſen. || [*Houtsnede: Kopie van de afbeelding in* A. *Aan weerskanten eene geornamenteerde lijst, waaronder de letters* H *en* I*; bovenaan een dikke streep.*] || [*Dwarsstreep.*] || Ghedzuckt tot Aemſtelredam/ by my Hermen || Janſz. figuerſnijder wonende in die warmoeſtraet/ || ouer ſint Jansſtraet inden verghulden Paſſer. || [*Dwarsstreep.*]

In 4°, 16 bladen, ongepagineerd, merkletters A ij. — D ij. [D iv]. Op elke bladzijde 32 regels. Gothische letter. Geen custoden. F° [A] r° titelblad, v° in blanco. A ij. r° Prologhe. || *enz.* [D iv] v° Der Heeren bouen alle heeren crachtich || *enz.; onderaan:* A.M.E.N. || [*Ornament.*] || *Geen drukkersmerk. Boven alle bladzijden:* Die Hiſtorie || Vanden Jonghen Jacke.

Geen houtsnede behalve die op den titel.

Een exemplaar berust sinds 1841 in de boekerij van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden. Het is waarschijnlijk hetzelfde als dat hetwelk vermeld wordt in: Naamlyst Van een uitmuntende fraaije verzameling van gebonden Tooneelspelen (van Dr. Leempoel). Verkocht te Rotterdam, 22 April 1772 door J. Burgvliet en R. Arrenberg. Blz. 67, n°. 424.

C. Leeuwarden, Sydtse Rinnerts, 1651.

Hiſtorie van den jongen Jacke, die zyn Vaders Beeſten wachten in het Veld, &c. *Leeuw. by Sydtſe Rinnerts*, 1651.

Aldus vermeld als n°. 5 van een bundel „Verscheyde Tafelſpelen, Referynen, &c.", in 8°, in: Naamlyst Van een uitmuntende fraaije verzameling van gebonden Tooneelspelen (van Dr. Leempoel). Verkocht te Rotterdam, 22 April 1772 door J. Burgvliet en R. Arrenberg. Blz. 167, n°. 626.

Van dezen druk heb ik geen exemplaar kunnen opsporen.

D. Amsterdam, Erven van de Wed. Gysbert de Groot en Antony van Dam, 1719.

Een schone en kluchtige Historie, van den jongen Jacke, die zijns Vaders Beesten wachten in 't Veldt. En van den ouden Kluysenaer die daer quam om Jacke te Kastijden. Is seer genoeghlijck om te

Lesen. t' Amsterdam, by de Erven van de Wed. *de Groot*, en *Antony van Dam*, Boeckverkopers op den Nieuwen-dijck, anno 1719. *Met 2 houtsnee-vignetten.* Goth. letter. 4°.

Aldus vermeld in den prijscatalogus *Populaire Prozaschrijvers der XVIIe en XVIIIe eeuw* van de firma Frederik Muller & Cie te Amsterdam (1893), n°. 733. De tegenwoordige verblijfplaats van dit exemplaar is niet bekend. De firma Muller kon niet meer opgeven aan wien het indertijd is verkocht.

E. Dordrecht, Hendrik Walpot, 1734.

Een schoone en kluchtige Hi- || storie van den Jongen || JACKE, || Die zijn Vaders Beesten wachten in 't Velt || En van den Kluysenaer die daer quam om JACKE te || kastijden. || Is seer genoeghlyk om te Lesen. || [*Houtsnede: Een herder en herderin, met een bloemenkorf op den voorgrond* (begin der 18de eeuw).] Te DORDRECHT, || Gedrukt by HENDRIK WALPOT, Boekverkooper 1734. ||

In 4°, 10 bladen, ongepagineerd, merkletters A 2 — C 2. Meestal 47 regels op elke bladzijde. Gothische letter (behalve in het opschrift „Prologe" en de namen der sprekers). Custoden. F° [A 1] r° titelblad, v° Prologe. || GODT die ons heeft gemaekt || *enz.; de tekst begint op het midden der bladzijde.* C 2 v° In onmagt en als zy was bekomen / || *enz.; onderaan:* Hier eyndigt de Historie van || den Jongen Jacke.

Twee verschillende houtsneden, die niet in het volksboek thuisbehooren.

Een exemplaar berust in de Bibliothèque Nationale te Parijs.

F. Amsterdam, Joannes Kannewet, z. j. (2de helft der 18de eeuw).

Een schoone en Klugtige || HISTORIE || Van den || JONGEN JACKE; || Die zyns Vaders Beesten wagte in 't Veld. || En van den Kluyzenaar die 'er kwam || om JACKE te kastijden. || Is zeer genoeglijk om te Lezen. || [*Houtsnede uit de 16de eeuw, wellicht voorstellende den verloren zoon, zijn erfdeel vragende; aan weerszijden eene streep van ornamenten.*] || TOT AMSTERDAM, || [*Dwarsstreep.*] || By JOANNES KANNEWET, Boekverkoper in de Nes / || in de Gekroonde Jugte Bybel. ||

In 4°, 10 ongepagineerde bladen; merkletters 𝔄 2 — ℭ 2. Op elke bladzijde 46 regels. Gothische letter (behalve in de Prologe en de namen der sprekers). Custoden. F° [A 1] r° titelblad. v° [*Ornamentstreep.*] || *PROLOGE.* || GODT die ons heeft gemaakt || Van ſlijk der Aarden, en heeft geſtaakt, || *enz.*; onderaan ornamentstreep. A 2 r° d'AUTHEUR. || DAar woonden een Huysman in zijn Land/ || *enz.* C 2 v° In onmagt/ en als zy was bekomen/ || *enz.*; onderaan: Hier eyndigt de Hiſtorie || van den Jongen Jacke.

Geen houtsnede behalve die op den titel.

Een exemplaar berust in de Universiteitsbibliotheek te Utrecht. Het heeft vroeger toebehoord aan Dr. H. E. Moltzer te Utrecht en aan de firma Fred. Muller te Amsterdam.

G. Amsterdam, S. en W. Koene, 1790.

Een Schoone en Klugtige || HISTORIE || Van den || JONGEN JACKE; || Die zyns Vaders Beeften wagte in 't Veld. || En van den Kluyzenaar die 'er kwam || om JACKE te kaftijden. || Is zeer genoeglyk om te Lezen. || [*Houtsnede uit het begin der 17de eeuw, voorstellende een man die in een koffer verstopt wordt door eene vrouw in nachtgewaad.*] || TE AMSTELDAM, || By S. EN W. KOENE, Boekdrukkers, Boek- en Papierverkoopers, op de Linde-Gragt, 1790. ||

In 4°, 10 ongepagineerde bladen; merkletters 𝔄 2 — ℭ 2. Op elke bladzijde 46 regels. Gothische letter (behalve in de Prologe en de namen der sprekers). Custoden. De verdeeling van den tekst over de bladzijden geheel als in **F** (Kannewet), zoodat de beschrijving gelijkluidend is; alleen ontbreken op F° A 1 v° de ornamentstrepen en staat aldaar op reg. 3 ſlyk (in plaats van: ſlijk).

Geen houtsnede behalve die op den titel.

Een exemplaar berust in de Koninklijke Bibliotheken te 's Gravenhage en te Berlijn. Het eerste heeft vroeger toebehoord aan de firma Fred. Muller te Amsterdam.

H. Gent, Gebroeders Gimblet (tusschen 1767 en 1800).

In eene lijst van uitgaven dezer drukkers komt ook voor: „Jacques met zyn fluytjen".

Zie Van der Haeghen, Bibliographie Gantoise IV, 39, n°. 5056.

Een exemplaar van dezen druk heb ik niet kunnen opsporen en is ook door Dr. Van der Haeghen niet gezien.

I. Antwerpen (19de eeuw).

F. J. Mone, Übersicht der Niederländischen Volks-Literatur (1838), vermeldt op blz. 144 aangaande „Jakke met zyn fluytjen": „Davon gibt es neuere Antwerpener und wohl auch Genter Drucke."

Het is mij evenwel niet gelukt een Antwerpsche uitgave (bij J. Thijs?) te ontdekken.

J. Gent, Isabella Van Paemel, z. j. (midden der 19de eeuw).

HET KLUGTIG LEVEN || *VAN DEN JONGEN* || JACKE || MET ZYN || FLUYTJEN, || WELKEN ZYNS VADERS BEESTEN WACHTE || [*Vignet: een man met een koe.*] || Gend, drukkery van I. VAN PAEMEL, || Violettestraet, N° 3. ||

In 8°, 24 blzz., gepagineerd 5—24; hoogstens 32 regels op eene bladzijde. Romeinsche letter. Geen custoden. Blz. [1] blanco. [2] houtsnede (*Jacke met zijn schapen in het veld, op de fluit spelende; op den achtergrond links de monnik in de doornen, rechts een galg*), waaronder een vierregelig vers: *Ziet hier* JACKE *op zyn Fluytjen spelen,* || *Om elk zyn vreugden med' te deelen,* || *En van zyn leven voor gewis,* || *Het welk hier in te lezen is.* || [3] titelblad. [4] [*dubbele dwarsstreep*] || HET KLUGTIG LEVEN || VAN JACKE || MET ZYN FLUYTJEN. || [*streepje*] || *Van zyne geborten en Opvoedinge.* || Over eenige jaeren woonde in den eykant || *enz.* 18 onderaan eindigt de historie van Jacke. 19—24 vier korte verhalen en anecdoten.

Geen andere houtsneden dan die van frontispice en titelblad.

Een exemplaar berust in de Universiteits-bibliotheek te Gent.

K. Gent, I. C. Van Paemel, z. j. (midden der 19de eeuw).

HET KLUGTIG LEVEN || VAN DEN JONGEN || JACKE || MET ZYN || FLUYTJEN, || WELKEN ZYNS VADERS BEESTEN WACHTE. || [*Vignet als bij* J.] || GENT, || Drukkery van I.-C. VAN PAEMEL, Lange- || Violettestraet, 3. ||

In 8°, 24 blzz., gepagineerd 5—24; hoogstens 33 regels op eene bladzijde. Romeinsche letter. Geen custoden. Blz. [1] blanco. [2] hout-

snede en vers als in J, doch niet cursief. [3] titelblad. [4] HET KLUGTIG LEVEN VAN || JACKE MET ZYN FLUYTJEN. || [*streepje*] || *Van zyne geborten en Opvoeding.* || OVER eenige jaren woonde in den eykant || *enz.* 19—24 dezelfde verhaaltjes als in J.

Dezelfde houtsneden als in J.

Een exemplaar berust in de Universiteits-bibliotheek te Gent.

L. Gent, G. Crombez, z. j. (2[de] helft der 19[de] eeuw).

HET KLUCHTIG LEVEN || VAN DEN || JONGEN JACKE || MET ZYN FLUITJEN, || WELKE ZYNS VADERS BEESTEN WACHTTE. || [*Vignet: koorddanser.*] || GENT, || DRUKKERY G. CROMBEZ, NEDERSCHELDSTRAET, 24. ||

In 8°, 32 blzz. (het omslag medegeteld), gepagineerd 6—28. Buitenomslag, met een muzikant naar J. Callot als vignet. Blz. [2, of eigenlijk 4] houtsnede behoorende bij een der verhaaltjes aan het slot. [3] titelblad. [5]—16 Het kluchtig leven van Jacke met zyn fluitjen. 17—28 andere verhalen en anecdoten, t. w. dezelfde als in K, vermeerderd met een aantal nieuwe. [30, of eigenlijk 32] achterzijde van het omslag met houtsnede naar J. Callot.

Geen andere houtsneden dan die op frontispice en titelblad.

Een exemplaar berust in de Universiteits-bibliotheek te Gent.

M. Gent, H. De Ceuninck, z. j. (1876).

HET KLUCHTIG LEVEN || VAN DEN JONGEN || JACKE || MET ZIJN || Fluitjen, || WELKERS ZIJNS VADERS BEESTEN WACHTE. || [*Vignet als in* J *en* K.] || Boek- en steendrukkerij, H. De Ceuninck, vroeger van || Van Paemel, lange Violettestraat, 25, Gent. ||

In 8°, 16 blzz., gepagineerd 4—16. Blz. [1] titelblad. [2] houtsnede en vers (als die in K tegenover den titel, doch met wijziging in de spelling). [3]—14 Kluchtig leven van Jacke met zijn fluitjen. 15—16 de eerste en de laatste der 4 anecdoten in K.

Dezelfde houtsneden als in J.

Een exemplaar berust in de Universiteits-bibliotheek te Gent.

N. Gent, Snoeck-Ducaju en Zoon, z. j. (omstreeks 1880—1890).

KLUCHTIG LEVEN || VAN HET JONGE || JAAKJE || MET ZIJN || FLUITJE || DAT ZIJNS VADERS BEESTEN WACHTE || [*streepje*] || Vermeerderd met kluchtige verhalen || [*streepje*] || [*Vignetje: eene vrouw op een hollenden ezel.*] || GENT || SNOECK-DUCAJU & ZOON, Drukkers-Uitgevers || VELDSTRAAT, 8 ||

In 12°, 24 blzz., gepagineerd 4—24. Blz. [1] titelblad. [2] houtsnede, voorstellende een jongen met een schaap, onder een boom zittende en in gesprek met een man die op een stok leunt (waarschijnlijk 1ste helft der 19de eeuw); daaronder een 8-regelig vers, beginnende: *Een oude man kwam daar gegaan* || *En sprak ons Jaakje minzaam aan.* || enz. [3]—16 Het kluchtig leven van Jaakje met zijn fluitje. 16 (onderaan)—24 Bijvoegsel, bevattende vier verhaaltjes en anecdoten, alle verschillende van die in de uitgaven J—M.

Behalve de genoemde houtsnede en vignet ook nog een afbeelding op blz. 3.

Van deze uitgave is meer dan één druk verschenen.

Een exemplaar is o. a. te vinden in de boekerij van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden.

O. Roeselare, De Seyn-Verhougstraete, z. j. (1884).

DE KLUCHTIGE HISTORIE || VAN || JAAKJE || MET ZIJN || FLUITJE || OP NIEUW AAN HET VLAAMSCHE VOLK VERTELD. || — || Prijs: 20 centiemen || [*Drukkersmerk.*] || ROESELARE || DE SEYN-VERHOUGSTRAETE || UITGEVER BOEKHANDELAAR. ||

In 8°, 16 blzz., gepagineerd 3—16. Blz. [1] titelblad. [2] begin van Jaakje met zijn fluitje. 16 slot van het verhaal; onderaan: *De ondeugd straft zich zelve.*

Geen houtsneden.

Een exemplaar bevindt zich o. a. in de boekerij van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden.

P. Herdruk van A en het vervolg van B, door Dr. J. Bolte in: Festschrift zum 5. Neuphilogentage (Berlin, 1892), blz. 31—56.

---

2. DE ONDERLINGE VERHOUDING VAN DE VERSCHILLENDE DRUKKEN.

De uitgaven der Historie van den Jongen geheeten Jacke kunnen naar de samenstelling in drie soorten onderscheiden worden: 1° het boek in zijn oorspronkelijken vorm (A); 2° het oorspronkelijke gedicht vermeerderd met een aanhangsel waarin de geschiedenis van Jacke verder wordt uitgewerkt (B—G); 3° de nieuwe Vlaamsche omwerking in proza (H—O).

Van de oudste redactie van het volksboek is ons slechts één enkele, Antwerpsche druk overgeleverd. Wanneer wij dezen vergelijken met de oudste ons bekende uitgave van de tweede groep, dan vinden wij in den tekst van het in beide voorkomende gedeelte slechts weinig verschil. Dat enkele drukfouten van A niet voorkomen in B, en dat omgekeerd B vergissingen heeft die A niet kent, spreekt vanzelf. Indien wij echter acht geven op enkele meer belangrijke afwijkingen dan mogen wij het voor waarschijnlijk houden dat het voorbeeld van B een andere druk is geweest dan A, en dat daarin sommige in A weggevallen woorden nog voorkwamen. Men zie inzonderheid blz. 2, 7 en 20, 7; 4, 21 en 22, 21; 16, 9 en 34, 9; 16, 11 v. en 34, 11 v. Vergelijk ook op blz. 14, 1 v. o. de drukfout „hi" voor „ghi" (blz. 32, 1 v. o.). De bewerker van B heeft echter hier en daar met opzet wijzigingen in den tekst aangebracht. De meest opmerkelijke daarvan is wel dat overal het woord „monick" en „brueder" vervangen is door „cluysenaer", terwijl op blz. 33, 14 de naam van den broeder (Thobias; zie 15, 14) is weggemaakt. Verder zijn een aantal woorden door andere vervangen die de bewerker duidelijker of wenschelijker vond; ik wijs b.v. op „wanneer" voor „want" (25, 2 en 7, 2), „heel" voor „nalicx" (25, 3 v. o. en 7, 3 v. o.), „boken" voor „castien" (28, 2 en 10, 2), „cousen" voor „scapellaris" (28, 6 v. o. en 10, 6 v. o.), „huispot" voor „harnas" (28, 4 v. o. en 10, 4 v. o.), „van waar" voor „waen" (29, 18 en 11, 18).

Dat A vermoedelijk niet de eerste druk van het volksboek is geweest, en dat er althans een nog oudere tekst van het verhaal moet hebben bestaan (hetzij dan in handschrift of in druk), volgt

ook uit het ontbreken van een rijmregel op blz. 6, 10 en 24, 10; 11, 3 en 29, 3.

Het hoofdverschil tusschen A en de latere drukken ligt echter hierin dat in deze aan het 435 verzen tellende, oorspronkelijke verhaal een vervolg is toegevoegd van nog bijna 500 regels. Dit vervolg heeft minder verdienste dan het eerste deel. Het is minder goed verteld en herhaalt meermalen episoden die men reeds kent. Blijkbaar is het jonger dan het voorafgaande stuk, doch het is ongetwijfeld evenals dit in de Zuidelijke Nederlanden ontstaan, al zijn er ons alleen Hollandsche drukken van bekend. Daarop wijzen b.v. vormen als „te spaye" voor „te spade" (blz. 40, 3), „versaeyt" voor „versadet" (blz. 46, 1) en meer andere.

Tusschen den 16de-eeuwschen druk van Hermen Jansz. en de volgende ons bewaard gebleven Hollandsche drukken ligt een aanmerkelijke tijdsruimte. Wij kunnen echter vaststellen dat die uitgaven (D—G) rechtstreeks teruggaan op B. Het zijn daarvan ongewijzigde herdrukken, die alleen door drukfouten en daaruit voortvloeiende vergissingen op enkele plaatsen eenigszins zijn gaan afwijken. Ook de Prologe is bewaard gebleven. Een der afwijkingen is b.v. dat aan het begin „Dacteur" geworden is tot „d'Autheur"; eene vergissing, die echter blijkbaar als eene verbetering bedoeld is.

Deze late herdrukken zijn evenals B in verzen gedrukt. Om echter het boek niet grooter te doen worden dan 20 bladzijden was de drukker gedwongen herhaaldelijk meer dan één vers op een regel te zetten. Daarbij zijn de verschillende uitgevers niet op dezelfde wijze te werk gegaan. In de Dordtsche uitgave van Walpot (E) beginnen de verzen van den tekst geregeld op een nieuwen regel, doch worden op de onderste regels der bladzijde steeds eenige verzen achter elkaar als proza gedrukt. In de 18de-eeuwsche Amsterdamsche drukken daarentegen vindt men op verschillende plaatsen (op de eene bladzijde vaak, op de andere zelden) twee op elkaar rijmende verzen achter elkaar op éénzelfden regel geplaatst, zonder dat een deel van den tekst als proza wordt gezet.

Overigens komt de druk van Walpot met de Amsterdamsche uitgaven overeen. Zoo b.v. beginnen en eindigen E, F en G op f° C 2 r°

met denzelfden regel. Soms vindt men in E een betere lezing, waar F en G door het uitvallen van een woord bedorven zijn, doch overigens bevat E tal van zetfouten.

F en G zijn nagenoeg aan elkaar gelijk. Koene heeft de uitgave van Kannewet nauwkeurig nagedrukt. De spelling en de fouten zijn dus letterlijk overgenomen. Zoo vond ik op f° A 2 r° geen enkele afwijking, behalve dat het woord „Stiefmoeder" eenmaal zonder verbindingsteeken geschreven wordt, waar F heeft „Stief-moeder". Op f° B r° leest men in F: „Daar zy om werden beschaamt gelaakt" (zie blz. 32, 8), hetgeen in G (met opzet) veranderd is in: „beschaamt gemaakt"; overigens staan op die bladzijde nog 7 onbeteekenende spellingsverschillen („kwaade" voor „kwade" en dergelijke). Men vindt dus geen noemenswaard verschil.

Vergelijkt men nu G met B dan blijkt de tekst betrekkelijk weinig te zijn gaan afwijken. De spelling buiten rekening latende vindt men in het op blz. 20 en 21 van onzen herdruk afgedrukte gedeelte slechts de volgende afwijkingen: Blz. 20, r. 2 allen *ontbreekt*; 9 B Des, G Om 't welk; 15 B daer G 'er; 18 B Dacteur G d'Autheur; 19 B mijn G zijn; blz. 21, r. 6 B vander G van zijn; 7 B grooten G een groote; 8 B cleyn G geen; 10 B datse G dat men; 11 en *ontbreekt*; 12 B onghenoech G on-gevoeg; 14 sy *ontbreekt*; 15 B dorste G koste; 16 B hem G Jacke; 18 B om e. G en e.; 21 B daden G dagen; 25 sout *ontbreekt*, B nu G u; 26 B te G al te.

De laatste groep, die de drukken H—O omvat, heeft daarentegen een tekst die geheel afwijkt van het oude volksboek. De verzen van de Historie van Jacke zijn namelijk omgewerkt tot een prozaverhaal, terwijl vooral aan het begin en het slot ook de inhoud hier en daar is gewijzigd of uitgebreid. Het verhaal kreeg ook een anderen titel: Het klugtig leven van den jongen Jacke met zyn fluytjen. Wanneer de omwerking is geschied kan bij gebrek aan gegevens niet met zekerheid worden vastgesteld. Ik vermoed echter dat deze op zijn vroegst uit het midden der 18de eeuw zal dagteekenen en in Zuid-Nederland zal zijn gemaakt. Zonder twijfel is een der volksboeken van de groep B—G gevolgd, maar het is niet noodzakelijk (al is het niet onwaarschijnlijk) dat een Amsterdamsche editie als voorbeeld is gebruikt.

Om een denkbeeld te geven van deze prozabewerking laat ik daarvan het eerste en het laatste hoofdstuk hier volgen naar de uitgave van Isabella Van Paemel te Gent (J), den oudsten druk waarvan mij een exemplaar bekend is.

(Blz. 4.) *Van zyne geborten en Opvoedinge.*

Over eenige jaeren woonde in den eykant een goedaerdig en deugdzaem man, genaemd *Hansken van Tichelen.* Dezen dan eenige jaeren in de vreeze Gods doorgebragt hebben[de] met zyne lieve huysvrouwe, won by haer eenen zoon, daer zy byde zeer blyde om waeren en groote vreugd om bedreven. Hy wierd gedoopt en genaemd *Jacobus* (voor het gemak noemd men alle de persoonen, die den naem van *Jacobus* hebben: *Jacke*, *Jack* of *Jackes*) overzulks hy wierd genaemd *Jacke.* Als den jongen *Jacke* omtrent 6 jaeren oud was, kwam zyne moeder te sterven, tot groot leedwezen van den vader. *Hansken van Tichelen*, met zynen lieven zoon *Jacke* hem aldus alleen vindende, en zyne affairens niet konende bedryven, bad Godt hertelyk, dat hy hem eene andere spaerzaeme en deugdelyke vrouwe beliefde te verleenen. Dit op een tyd gedaen hebbende kwam op zekeren tyd binnen Antwerpen met hout ter merkt; hy dit op de meir in een kafféhuys verkogt hebbende zag daer by geval eene meyd, die eertyds zyne vreyster geweest had; met welke hy naer eene lange samenspraeke weder beslot te paren: zy hoorende vernomen hebbende hoedanig hy bemiddeld was, zoo van land, vee als geld, gaf hem het ja-woord en trouwde met hem. Deze niet gewend zynde als gezoden en gebraden visch en vleesch te eten en goed bier, kafé en thé te drinken, en konde ook met boter-melk geen kennisse meer maeken, overzulks was zy by den boer bedorven, en zy wilde geen koeyen melken of geen vuyl werk meer doen niet anders peyzende of doende als wel eten en drinken en haer lichaem vercieren: nu om te beter haer lusten te konnen volbrengen, beklapte zy haeren *Hans* zoo verre dat hy uytspanninge ging houden. Dezen à la mode boerin kond geheel wel met hare tongen spelen, en wist zeer na den mond te fluyten, waer door het gebeurde datze vermaerd wierd en grooten toeloop kreeg, bezonderlyk van de jonge melk-muylen, die

zy zeer aerdig wist aen-te-haelen, en die om haren t' wil daer veel geld verteerden en haer alle lustjens bezorgden. Ten kortsten gezeyd, het was eene nydige en afgunstige vrouwe, die den jonge Jacke zeer kwalyk handelde en alle spyt aendede, gelyk gy voorder hooren zult.

De opschriften der volgende hoofdstukken luiden: Hoe den Jongen *Jacke* de beesten houdende, van zyne styf-moeder getracteerd wierd. — Hoe den jongen *Jacke* dry mysterieuze dingen kreeg van een oud man, die hy zyn eten om Godswil, hadde gegeven. — Hoe aerdig den jongen *Jacke* zekeren kluyzenaer dicht hadde, die hem kastyden wilde. — Wat den jongen *Jacke* al dede, doen hy van zyne styf-moeder en den kluyzenaer in het geestelyk hof gedaegd was. — Hoe *Jacke* by zyne styf-moeder by den drossaert aengeklaegt wierd en wat haer gebeurde. — Hoe den jongen *Jacke* gevangen zynde, tot de galge verwezen wierd, en hoe hy hem met zyn Fluytjen van de zelve bevryde. — Hoe den jongen *Jacke* wederom 't huys kwam en hoe zyne styf-moeder het fluytjen te polver verbrande. — Hoe *Jacke* zyn moeders schat roofde, en hoe zy van spyt haer zelven verhing.

Dit laatste hoofdstuk (blz. 17) luidt dan als volgt:

HY heeft dan 's morgens geheel vroeg eer dat'er nog imand op was, haren schat geroofd en is'er mede na Antwerpen geloopen, waer hy hem van alles heeft voorzien, zoo van schoenen, koussen, als nieuwe kleederen. *Hansken van Tichelen* zynen lieven zoon overal zoekende en nergens konnende vinden, dreygde zyne huysvrouw by aldien zy zynen zoon niet aenwees, dat hy haer zoude het leven benemen. Zy haer zelven verschoonende zoo veele zy konde, moest evenwel ten huyze uyt danssen en hem gaen zoeken, of hy zoude het alreede gedaen hebben: want hy een goede eyken serveet opgenomen hebbende, begonst haer dapper de leden te smeiren en zy vol angst en droefheyd zynde, wist niet wat doen, aldus gesteld zynde, besloot eyndelyk haren schat te halen, weg te trekken en daer stille by te leven. Zy den put open gedaen hebbende en den schat niet vindende, viel in onmagt als zy nu tot haer zelve gekomen was, vond zy daer digt by eenen striek liggen, daer Jacke hem mede had meynen te verhangen, en zy dien opnemende, heeft daer mede gedaen,

het gene hy had meynen te doen. Den drossaert dit hoorende dede haer naer de galge slepen en met de beenen aenhangen. Haren man dede overal plakkaten plakken en in de gazetten stellen, by aldien imand zynen zoon Jacke wist aen te wyzen, dat hy hem eenen goede drinkpenning zoude geven. Den zoon dit gehoord hebbende, is naer huys getrokken, en daer van zyn vader de droeve dood van zyne styf-moeder verstaen hebbende, wist wel dat het zyn schuld was, en daerom verhaelde hy den vader de geheele zaeke hoe hy haren schat geroofd hadde. Den vader dit alles verstaende en geenen zin hebbende in zyne herberge, besloot een stil en godvrugtig leven te lyden en penitentie te doen over zyn roekeloos leven, den zoon van gelyken; en eyndelyk beslooten zy te samen te trekken na de wildernisse, om daer in eenzaemheyd hun leven over te brengen; het welk zy gedaen hebben. Den vader leefde daer omtrent dry jaren, en den zoon van zynen lieven vader beroofd zynde, wilde na Roomen trekken; maer is onderwegen niet verre van Lorretten in goedaerdigheyd en zeer godvrugtiglyk gestorven.

De uitgaven J en K verschillen slechts zeer weinig, daar de eene naar de andere is nagedrukt. De verdeeling van den tekst over de bladzijden is echter niet dezelfde en de spelling van K is hier en daar gemoderniseerd.

L is een herdruk van K en verschilt daarvan alleen door de moderniseering van sommige woorden; zoo vindt men „geboorte" voor „geborten", „koffyhuis" voor „kafféhuys", en dergelijke wijzigingen meer.

M daarentegen is niet een gewone herdruk van K. De tekst is op tal van plaatsen gewijzigd en ook de opschriften boven de hoofdstukken zijn veranderd. In het verhaal zelf zijn ingrijpende wijzigingen aangebracht. Zoo wordt b.v. het derde geschenk van Jacke geheel verzwegen, terwijl aan het slot de stiefmoeder geen eind aan haar leven maakt (ofschoon dit bij vergissing boven het hoofdstuk is blijven staan), maar een verzoening met Jacke tracht tot stand te brengen; door die verandering zijn verschillende tegenstrijdigheden in den tekst gekomen.

N is waarschijnlijk een herdruk van L. De stijl is hier en daar een weinig gemoderniseerd. O is gevolgd naar N en verschilt daarvan doordat eenige platheden zijn verzacht.

Dat er behalve de ons bekende drukken nog andere hebben bestaan lijdt natuurlijk geen twijfel. Zoo is het zeer waarschijnlijk dat het boek ook bij den bekenden uitgever van volksboeken Jacobus van Egmond verschenen is, in het begin der 18de eeuw. Diens firma was namelijk in het bezit van een houtblok dat stellig gesneden is voor een titelblad van de Historie van Jacke. Men vindt het b.v. afgedrukt in de liedboekjes: De Vermaakelyke Haarlemmer Hout, door Jan van Gyzen (t'Amsterdam, Gedrukt by Jacobus van Egmont, 1715), en De Scheveningse Pinxter-vreugd, of Kermis in het Haagsche Bosch (t'Amsterdam, Gedrukt by de Wed: Jacobus van Egmont, 1729). Het houtblokje is een goed gesneden kopie à rebours van de houtsnede in B, en dagteekent uit het laatst der 16de of het begin der 17de eeuw; het heeft dus stellig ook reeds gediend voor oudere Amsterdamsche drukken, b.v. van Smient of Cool.

Geen der drukken van de Historie van den Jongen geheeten Jacke bevat eene approbatie en het volksboek schijnt nimmer tot de verboden boeken te hebben behoord.

II. OVERZICHT VAN DE LITTERATUUR BETREFFENDE HET VOLKSBOEK.

F. J. MONE, Uebersicht der Niederl. Volks-Literatur, 144 (n°. 146).
G. D. J. SCHOTEL, Vaderlandsche Volksboeken II, 122.
G. KALFF, Gesch. der Nederl. Letterkunde in de 16de eeuw II, 45.
J. BOLTE, in: Festschrift zum 5. Neuphilologentage (Berlin, 1892), blz. 1—6, 10—15, 31—56.
————, in: Archiv f. d. Studium d. neueren Sprachen u. Litterat. XC, 291 en 295.

Ons volksboek in zijn oudsten vorm komt geheel overeen met het Engelsche gedicht: A Mery Geste of the Frere and the Boye, dat van het begin der 16de tot de 18de eeuw herhaaldelijk is gedrukt en waarvan men ook oude handschriften kent. De best bereikbare uitgave is de herdruk van W. Carew Hazlitt, in zijne Remains of the Early Popular Poetry of England III, 54 vlgg.; aan deze editie ontleen ik dus mijne aanhalingen.

Nauwkeurige vergelijking van het Nederlandsche en het Engelsche volksboek leert dat het eerste aan dit laatste moet ontleend zijn en dat de Historie van den Jongen geheeten Jacke eene vertaling is van The Frere and the Boye [1]). Als kunstwerk staat de vertaling

[1] Hunne namen: „frere Topyas" en „Iacke" vindt men in ons volksboek als „brueder Thobias" en „Iacke" terug.

achter bij het origineel; niet omdat het Engelsche gedicht een kunstiger versbouw heeft (het rijmschema is *a a b c c b*), maar omdat het veel vlotter is verteld en de verzen niet zoo wemelen van onbeholpen toevoegsels en stoplappen.

De vertaler heeft zijn voorbeeld op den voet gevolgd. Dikwijls vindt men regels die woordelijk gelijk zijn; op andere plaatsen echter heeft het afwijkende metrum hem gedwongen iets te wijzigen en drukt hij zich omslachtiger uit dan in het Engelsch geschiedt, of laat hij iets weg. Herhaaldelijk vindt men dus in de Engelsche verzen een trekje dat in ons volksboek wordt gemist; in sommige gevallen is echter de Nederlandsche lezing aardiger. Zoo komen b.v. de geestige regels op blz. 4:

mijn stiefmoeder doet mi nu vasten al
Om mi proper te maken ende smal

in het Engelsch niet voor (althans niet in den tekst van Hazlitt). Ook is: Wel aen seyse wilt daer op slapen gaen (blz. 9) komischer dan wat men in het Engelsch leest: Quod the wyfe: I the praye, Do hym not spare. Enkele malen schijnt de vertaler den tekst niet begrepen te hebben of met opzet anders te vertalen; zoo b.v. blz. 5, r. 23 vlgg., waar het origineel heeft:

Whan he the bowe in honde felte,
And the boltes vnder his belte,
Lowde than he lough.

Steeds laat hij de in het Engelsche gedicht herhaaldelijk voorkomende vloeken: „by Saynt Iohn" en „by our lady" weg.

Niet te verwonderen is het dus dat men in het Engelsche en het Nederlandsche werk dikwijls precies dezelfde woorden gebezigd vindt. Vergelijk b.v.: blz. 2, 7 v. o. in processe van tijde, naast: be proseys of tyme; 6, 1 v. o. datse al die plaetse doorclinct, naast: that myght rynge ouer all the place; 12, 4 v. o. int midden der hallen, naast: in the myddle of the halle; 15, 4 v. o. vrou tempert u gat, naast: dame, tempre thy tayle; 17, 15 die sommener, naast: the sompnere. Sommige

van die uitdrukkingen mag men waarschijnlijk voor Anglicismen houden, maar niet met alle woorden waarvan men wellicht zou meenen dat ze geen zuiver Nederlandsch zijn is dit het geval; zoo is b.v. harnas (op blz. 10, 4 v. o.), naast Eng. harneys, ook bij ons in den bedoelden zin gebruikelijk geweest. Wijzen wil ik ook nog op blz. 4, 11: hi... seyde heydo, waarvoor B heeft: hy... sanck heydo, en het Engelsch: he... sung, hey howe, awaye the mare. Dat dit laatste wel de oorspronkelijke lezing zal zijn geweest wordt zoo goed als zeker nu die woorden: „hey howe, awaye the mare" een regel uit een bekend Engelsch liedje blijken te zijn, die meermalen in oude tooneelstukken en gedichten werd aangehaald.

Op het titelblad van verschillende uitgaven van The Frere and the Boy vindt men houtsneden die een treffende gelijkenis vertoonen met die in onze Historie van Jacke. Drie afbeeldingen daarvan kan men vinden bij John Ashton, Chap-books of the eighteenth century, 237 vlg. en 242.

Het vervolg van het verhaal, dat wij in de latere uitgaven van ons volksboek aantreffen, komt in het Engelsche voorbeeld niet voor. Wel heeft men in later tijd ook aan het Engelsche volksboek een vervolg toegevoegd, doch wat ik dienaangaande vermeld vind doet zien dat de inhoud niets heeft uit te staan met dien van het Nederlandsche aanhangsel. Dit zal dus wel oorspronkelijk zijn.

Het ligt voor de hand om aan te nemen dat onze Historie van den Jongen geheeten Jacke vertaald zal zijn naar een gedrukten Engelschen tekst. Misschien is het de Londensche uitgave van Wynkyn de Worde geweest waarnaar de vertaling geschiedde; immers in dezen druk begint het verhaal met de woorden: There dwelled an husbonde in my countrè, die meer overeenkomen met die van den Nederlandschen tekst dan de lezing in het 15de-eeuwsche handschrift van het gedicht te Cambridge (in 1836 uitgegeven door Th. Wright in zijne herdrukken van Early English Poems): Ther was a man in my countre. Ook op andere plaatsen waar de gedrukte tekst van dien in handschrift afwijkt vindt men overeenstemming met het Nederlandsche volksboek; vergelijk b.v. met blz. 7, reg. 2 vlgg. van onzen herdruk de volgende aanhaling uit Hazlitt:

Whan she loketh on the so,
She shall begyn te blowe;
All that euer it may here
Shall not themselfe stere,
But dans on a rowe.
Farewell, quod the olde man.

In plaats van de lezing „dans" in den voorlaatsten regel vindt men bij Wynkyn de Worde: „laugh", evenals in de vertaling: „lachen".

Wynkyn was een tijdgenoot van Michiel Hillen. Het is echter zeer wel mogelijk dat zijne uitgave evenmin de eerste druk van The Frere and the Boye is geweest als de Antwerpsche druk van 1528 de eerste editie van de Nederlandsche vertaling. In geval dus een oudere Engelsche druk het voorbeeld was van Wynkyn de Worde, dan kan deze editie ook het voorbeeld van den vertaler zijn geweest. Omtrent de betrekkingen tusschen de Antwerpsche en de Londensche uitgevers uit het einde der 15de en het begin der 16de eeuw bezitten wij nog geenszins voldoende gegevens.

Tot dusverre kennen wij slechts zeer weinig voorbeelden van volksboeken die uit het Engelsch in het Nederlandsch zijn vertaald (het omgekeerde geval is veel gewoner); ook daarom is dus de Historie van den Jongen geheeten Jacke interessant.

Op één bijzonderheid onzer Nederlandsche vertaling moet ik nog wijzen. De Engelsche tekst is geheel verhalend; de Nederlandsche slechts gedeeltelijk. De bewerker van ons volksboek heeft namelijk zijn tekst zooveel mogelijk dramatisch ingekleed. Leest men in het voorbeeld voor of na hetgeen gezegd wordt steeds: „quod he" of „he sayd" en dergelijke, in de vertaling wordt dit meermalen nagelaten, terwijl boven het gesprokene de naam van den spreker wordt gezet. Toch is het verhaal daardoor niet tot een tooneelstuk geworden. Vele gedeelten, ook zulke waarboven de naam van een spreker staat, zijn verhalend gebleven. Men zou dus geneigd zijn deze gedeeltelijke dramatiseering voor iets toevalligs te houden, indien niet op twee plaatsen boven een verhalend gedeelte te lezen stond: „Actor". De bewerker heeft dus willen aanduiden dat op die plaatsen de „actor"

(of „dacteur", zooals B heeft) aan het woord was. Latere uitgevers hebben de bedoeling daarvan niet begrepen en er voor in de plaats gezet: „de auteur". Toch is „actor" natuurlijk juist. Ware het gedicht een tooneelspel, bestemd om op het tooneel door verschillende personen gespeeld te worden — wat blijkens den tekst van ons volksboek natuurlijk niet het geval kan zijn — dan ware het onbegrijpelijk hoe naast de andere „personen" er één bepaaldelijk als „de acteur" kon worden aangeduid. Beschouwt men echter dezen „actor" als den vertooner van het stuk en denkt men daarbij aan het reeds in de middeleeuwen zoo geliefde „dokkenspel", waarbij marionetten de handelende personen waren in drama's van allerlei aard, dan wordt het vrij waarschijnlijk dat — gelijk ook reeds door Dr. Kalff is gegist[1]) — de Historie van den Jongen geheeten Jacke is gebruikt als tekst voor vertooningen met marionetten. Dat die tekst voor een groot gedeelte verhalend is levert in dat geval volstrekt geen bezwaar meer op, en alsdan zou verklaarbaar zijn waarom in ons volksboek, gelijk in een tooneelstuk, telkens de namen der sprekende personen worden aangegeven.

Behalve deze namen heb ik echter in den Jongen Jacke niets gevonden dat op deze bestemming wijst. Het is dan ook allerminst zeker, of zelfs maar waarschijnlijk, dat de vertaler bij zijn werk aan eene vertooning heeft gedacht; en zijn voorbeeld A Mery Geste of the Frere and the Boye bevat dan ook niets[2]) dat kan doen denken aan den tekst van een „dokkenspel". De hier bedoelde aanwijzingen kunnen zeer goed later, door een ander dan de vertaler, zijn ingevoegd. Wellicht heeft het afschrift dat door den drukker is ter perse gelegd aan een vertooner van marionetten toebehoord en is het dus slechts toevallig dat wij in ons volksboek die aanwijzingen vinden. Dat de bovenschriften op vele plaatsen (vooral in het laatste gedeelte) ontbreken, zal wel een gevolg zijn van slordigheid van den drukker; gelijk wij zagen zijn ook geheele versregels uitgevallen. De latere

[1] Tijdschrift voor Ned. Taal- en Letterk. XXII (1903), 320.

[2] Een vers als: Fridaye came, as ye may here (verg. onzen herdruk blz. 14, 1 v. o. en 32, 1 v. o.) kan natuurlijk niet als aanwijzing strekken dat het gehoor van een tooneel wordt toegesproken.

drukkers hebben den tekst dien ze voor zich hadden natuurlijk juist zoo overgenomen; dit is bij onze volksboeken het gewone. Ook de bewerker van de met een vervolg vermeerderde uitgave van het verhaal heeft de tooneelaanwijzingen in het oorspronkelijke gedicht laten staan: hij zal waarschijnlijk een exemplaar van een ouderen druk op de drukkerij gegeven hebben, na daarin met inkt enkele door hem gewenschte veranderingen te hebben aangebracht, en het schrappen van het woord „actor" en de namen der sprekers niet noodig hebben geacht. Dat hij echter niet meer aan een tekst voor het tooneel heeft gedacht, blijkt duidelijk uit het door hem gedichte vervolg der historie; dit is zelfs voor eene vertooning met marionetten geheel ongeschikt. In dit aanhangsel zijn dan ook op slechts twee plaatsen de sprekende personen in een bovenschrift aangewezen.

De vermakelijke Historie van den Jongen geheeten Jacke is blijkbaar zeer populair geweest. Niet alleen is dit op te maken uit het betrekkelijk groot aantal drukken dat wij er van kennen, maar vooral ook uit het feit dat het verhaal in den volksmond is blijven voortleven, althans in Vlaanderen. Die onder het volk verspreide lezingen zijn ongetwijfeld aan het volksboek ontleend; zij hebben het verhaal echter meestal zeer onvolledig bewaard. Men zie b.v. die welke opgeteekend zijn in het tijdschrift Volk en Taal II (1889), 133 v., en in A. Joos, Vertelsels van het Vlaamsche Volk III (1891), 65 v. Eene berijming van het volksboek naar mondelinge overlevering gaf Prudens van Duyse in zijne Nieuwe Kinderdichtjes (Gent, 1849), 84 vv. Verder verscheen een blijspel in twee bedrijven, getiteld: Jaakske met zijn fluitje, door A. Schepens (Gent, 1869). — De lezing van het verhaal bij J. W. Wolf, Deutsche Märchen und Sagen (1845), 115 (n°. 24), is een uittreksel uit het gedrukte volksboek. — Eindelijk vindt men toespelingen op de historie van Jacke in een versje van Th. Coopman, in diens Kinderlust, Gedichten voor de jeugd (Gent, 1897), 39, getiteld: Van het geestig guitje, Jaakje met zijn fluitje, en in den titel van een te Brussel uitgegeven jaarboekje: Kluchtige Almanak van Jaakske met zijn Fluitje.

Opmerkelijk is dat hetzelfde verhaal, met betrekkelijk geringe afwijkingen, ook aangetroffen wordt onder de sprookjes die uit den volksmond opgeteekend zijn in verschillende deelen van Frankrijk en Noord-Italië. Lezingen uit Bretagne (P. Sébillot, Contes populaires de la Haute-Bretagne (1880), 49 vv., en Littérature orale de la Haute-Bretagne (1881), 147 vv.), Normandië (vermeld bij E. du Méril, Études sur quelques points d'archéologie et d'histoire littéraire (1862), 472 vv.), Poitou (L. Pineau, Contes populaires du Poitou (1891), 145 vv.) en Mantua (I. Visentini, Fiabe mantovane (1879), 23 vv.) komen er in hoofdzaak mede overeen; onvolledige of meer afwijkende lezingen vindt men in vele andere streken.

Of men mag aannemen dat die overeenkomende sprookjes rechtstreeks met onze Historie van den Jongen geheeten Jacke of met A Mery Geste of the Frere and the Boye samenhangen en daaraan ontleend zijn, is natuurlijk zeer twijfelachtig, al is het niet geheel onmogelijk dat het verhaal door eene vertaling (b.v. in een of ander kluchtboek) naar elders is overgebracht. Liever zou ik het voorkomen van zooveel verwante vertelsels in verschillende streken willen verklaren door aan te nemen dat een reeds lang onder het volk levend sprookje, dat den vorm waarin wij het hier aantreffen wellicht in Frankrijk heeft gekregen (voor zoover ik weet komt het echter onder de ons overgeleverde „fabliaux" niet voor), door den dichter van The Frere and the Boye in het Engelsch is berijmd. Dan wordt het bestaan van die vele varianten begrijpelijk. Een deel ervan berust op mondelinge overlevering van oude verhalen die dikwijls slechts in de verte verwant zijn aan dat waaruit onze Historie van Jacke ontstond; andere thans in den volksmond levende lezingen stammen daarentegen rechtstreeks af van schriftelijke redacties van het vertelsel. The Frere and the Boye en de Historie van den Jongen geheeten Jacke hebben ook aanleiding gegeven tot andere litteraire bewerkingen, o. a. een gedicht van Dieterich Albrechten, getiteld: Eine kurtzweilige Historia, welche sich hat zu getragen mit einem Bawrenknecht und einem Münche (in 1599 te Erfurt gedrukt) en een paar daarmee samenhangende tooneelstukken: Historia, Von einem Bawrenknecht vnd München, welcher in der Dornhecken hat

müssen tantzen, Durch Albrecht Dietrichen (1618) en Jakob Ayrer's vastenavondspel van Fritz Dülla (gedrukt in Deel II van diens Opus thæatricum, Neurenberg 1618); van deze Duitsche bewerkingen stammen weder andere af, terwijl zij ook de bron zijn van Duitsche, Deensche en Noorsche sprookjes, b.v. van het uit Grimm's verzameling bekende vertelsel: Der Jud im Dorn. Over al deze meer of minder verwante vertelsels wordt uitvoerig gesproken door Dr. Bolte in zijne belangrijke verhandeling: Das Märchen vom Tanze des Mönches im Dornbusch, in Festschrift zum 5. Neuphilologentage (1892), 1 vv., en Archiv für das Studium der neueren Sprachen u. Litterat. XC, 289 vv.

Dat de oorsprong van ons volksboek werkelijk gelegen is in oude volksverhalen blijkt ook hieruit dat wij den boog die nooit mist en het blaasinstrument dat alle hoorders doet dansen — welke in de Historie van Jacke zulk eene voorname rol spelen — terugvinden in den boog en den bekenden tooverhoren van Koning Auberon, in het Fransche riddergedicht van Huon de Bordeaux. Zie ook daarover het door Bolte t. a. p. medegedeelde.

III. AANTEEKENINGEN BETREFFENDE DEN HERDRUK.

Zoowel de oudste ons bekende druk van het volksboek (A) als de jongere bijgewerkte uitgave (B) werden in hun geheel herdrukt, opdat men beide redacties kan vergelijken. Om die vergelijking te vergemakkelijken is de tekst van B zoo gedrukt dat de plaatsing der verzen op de bladzijden dezelfde is als bij A. Blz. 4 bevat dus dezelfde verzen als blz. 22, en zoo voorts. Daardoor kan men plaatsen die men wil vergelijken zonder moeite terugvinden.

Bij den herdruk is het origineel zoo getrouw mogelijk gevolgd, doch onder toepassing van de regels die in het 1ste nummer dezer volksboeken (blz. 89) worden aangegeven. Enkele uitgevallen woorden, die door mij gissenderwijze of op grond van andere drukken werden ingevoegd, zijn tusschen vierkante haken geplaatst. De interpunctie is dezelfde als in het origineel.

De gereproduceerde titelbladen zijn die der herdrukte uitgaven; dat op blz. 19 is een weinig verkleind.

LEZINGEN VAN HET VOLKSBOEK DIE IN DEN TEKST ZIJN GEWIJZIGD.

(Het eerste cijfer wijst de bladzijde, het tweede den regel aan.)

16, 9 offciael — 20, 12 ter werelt menſche — 29, 18 condy — 29, 26 wast — 36, 12 aftoch — 37, 1 exammatie — 37, 9 clahte — 37, 23 duncken — 38, 14 behlpich — 40, 28 ont — 41, 2 vrienden en oft — 42, 18 Baillou — 44, 2 doot — 44, 19 want — 45, 16 vremde — 46, 5 gootelijc — 46, 6 ſtifmoeder — 46, 15 cerceyn — 46, 23 verbran — 46, 25 k ken — 46, 28 ſpate — 51, 20 behoeftingen.

NEDERLANDSCHE VOLKSBOEKEN.

I. DEN DROEFLIKEN STRIJT VAN RONCEVALE.
MET DRIE AFBEELDINGEN. PRIJS *f* 0,90

II. HISTORIE VAN FLORIS ENDE BLANCEFLEUR.
MET ELF AFBEELDINGEN. PRIJS *f* 1.—

IV. HISTORIE VANDEN REUS GILIAS.
MET EEN AFBEELDING. PRIJS *f* 0,35

V. HISTORIE VAN MALEGIJS.
MET ZEVEN AFBEELDINGEN. PRIJS *f* 2,90

VI. HISTORIE VAN JAN VAN BEVERLEY.
MET ACHT AFBEELDINGEN. PRIJS *f* 0,80

VIII. HISTORIE VAN TURIAS ENDE FLORETA.
MET ZEVEN AFBEELDINGEN. PRIJS *f* 1,10

IX. EEN SUVERLIJC EXEMPEL HOE DAT JESUS EEN SOUDAENS DOCHTER WECH LEYDE WT HAREN LANDE.
MET EEN AFBEELDING. PRIJS *f* 0,70

X. HISTORIE VAN DEN JONGEN GEHEETEN JACKE.
MET TWEE AFBEELDINGEN. PRIJS *f* 0,90

TER PERSE:

III. HISTORIE VANDEN RIDDER METTER SWANE.

VII. DAT DYALOGUS OF TWISPRAKE TUSSCHEN SALOMON ENDE MARCOLPHUS.

VERDER ZULLEN VOLGEN:

HISTORIE VAN DEN VERLOREN SOON.
HISTORIE VAN URBAEN, DIE ONBEKENDE SONE VAN DEN KEYSER FREDERICK BARBEROUSSE.
HISTORIE VAN BROEDER RUSSCHE.

ENZ.

N°. VII

Dat dyalogus of twisprake tusschen den wisen coninck Salomon ende Marcolphus.

Een beroemd en zeer vermakelijk boek. Prijs *f* 0,70

